

כאמ"ר קרן ל' ב' נבון . פנא נבונתו נבונתו
(אם נבון) . בנים נבונתו וכל הנבון הנבון
בניו ובעיניו וכל נבונתו : זה שם אברהם אבינו .
שם בנים נבונתו נבון (א) . וכל אלה נבון זה שם
שם בנים זה שם בנים נבון נבון נבון נבון
השם בנים נבון נבון נבון נבון נבון .
קריאת ספר ת"ו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .
זה שם אברהם אבינו : זה שם אברהם אבינו .

עלון שבועי

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "משולי ערימת" רחוב שאנת אריה 17/25 קרית ספר 71919 מודיעין עלית ארץ ישראל

גליון מספר 243

הוצגה ע"י בנים הנה"ג הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לע"נ הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, א' סיון התשס"ח. מסכת סוטה דף יא - דף יז

המשניות) תירץ, דעונש משתלם כולו בעולם הזה, אבל הטובה דאין משתלמת בעולם הזה פירותיה, והקין קיימת לעולם הבא, דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, כדאיתא **בעבודה זרה** (ג). והעין אליהו תירץ, דאינו דומה אחד העושה עבירה לרבים העושים, ולכך במרגלים כיון דהיו עשרה נענשו יום לשנה.
ו גמ', ויקם מלך חדש חר אמר חדש ממש. הקשה הבן יהודע (עירובין נג.), מה הוסיף מאן דאמר חדש ממש על הכתוב, והא הכתוב נמי קראו חדש. ותירץ, דמי שהוא מלך בן מלך אין המלכות חדשה אצלו, משום דגם בחיי אביו היתה המלכות נקראת על שמו שהוא יורש העצר. אבל מי שאינו בן מלך, כשמוֹלך, מלכותו חדשה אצלו. ואתי למילף לן שלא היה מלך בן מלך. וכתב, דנפקא מינה בהאי פלוגתא לענין דינא דבונה בית על מכונן, אי חזר מעורכי המלחמה. דפליגי בה תנאי לקמן (מג.).
ז גמ', וחר אמר שנתחדשו גזירותיו. הקשה הפנים יפות (שמות א, ח), הא על כרחך פרעה שהיה בימי משה אינו פרעה שהיה בימי יוסף, דהא אמרינן לקמן (לג.), דהיכא דכתיב "כזה" אינו אלא בלשון הקודש, ובמשה כתיב "כזה אמר ד' בני בכורי ישראל", "כזה אמר ד' כחצות הלילה", ופרעה שהיה בימי יוסף לא הבינן לשון הקודש. ותירץ, דאפשר דמשה אמר בלשון הקודש, ואהרן היה מתרגם בלשון אחר. וכן תרגם התרגום "והוא יהיה לך לפה ולמתרגמן".
ח גמ', איוב ששתק נידון ביסורים. הקשה בחידושי הגר"ז (עה"ת והובא בחדשות על הש"ס), בשלמא בלעם הוי מידה כנגד מידה, שנהרג כדינו מפני שיעץ, אלא איוב ששתק אמאי נידון ביסורים, וכן יתרו שברח, במה היה מדה כנגד מדה. ותירץ, דטעמו של איוב ששתק ולא מיחה, דסבר דדבריו שלא יועילו, ועל כן נענש ביסורים וצעק. והיינו מידה כנגד מידה, להראות לו שאף דגם עכשו אין בידו להועיל, מכל מקום צעק. ויתרו שברח ועזב חצרות מלכים דהרי היה מיועצי פרעה, זכה שישבו בניו בלשכת הגזית בחצרות בית ה'. והעניני שמואל תירץ, דכתיב באיוב (א, ו), דבראש השנה התייצב השטן לקטרג על איוב להטיל עליו ייסורים, ואף דהקב"ה מגן ומסננגר על חסידיה, אולם איוב ששתק נידון במדה כנגד מדה שהקב"ה ישתוק כדינו ולא יסנגר עליו. ועיין באות הבאה.
ט גמ', שם. הקשה הבניהו, אמאי נענש איוב, ומאי שנא מיתרו. ותירץ, דפרעה בחר בגי יועצים, שאין הדבר מתאמת עד שיצא משניים, ובחר בבלעם ואיוב. אך כיון דחש פן יהיו הפכיים זה מזה, הביא ליתרו

דף יא ע"א
(א גמ', בעצה עמוקה של אותו צדיק. לכאורה צריך עיון מאי טעמא שינתה הגמ' מדרעיל (י): מעצה עמוקה של מלכו של עולם. וכנראה דבר זה היה קשה למהרש"א (חדושי אגדות) שהביא דברי מדרש תנחומא (וישב פ"ג) שכתב, מהו מאד עמקו מחשבותיך, א"ר יוחנן מחשבה עמוקה נטלת עב אברהם בין הבתרים, כשאמרת לו ידע תדע כי גר יהיה זרעך. אמר רבי יהודה בר שלום שיהיו גרים ותושבים בארץ לא להם משתעבדים ת' שנה, והיו חייבין לירד מכופתין בקולרין. ולא עשה כך, אלא חשב היאך להורידן בכבוד. והביא עלילה שיאהב יעקב ליוסף וישנאוהו אחיו וימכרוהו לישמעאלים ויורידוהו למצרים, וירד יעקב ובניו בשבילו. שנאמר ויוסף הורד מצרימה. ואם כן היינו שבשכר אותו צדיק ריכך הקב"ה אופן גלותם].
(ב גמ', שלא היה לו בן הגון כו'. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דרב חסדא שאמר גמירי וכו' רצה לומר, דבניו מתו בחייו, בחטא שריפת חלקת יואב. וכתב שיש לדקדק קצת בהאי לישנא, דהוה ליה למימר, בניו מתים בחייו. וכתב דיש לפרש, דאמר דגם אם לא מתו בניו בחייו, הרי כיון שמרד במלכות נכסיהם למלך, ואין בניו יורשין אותו.
(ג גמ', אלא אמר רבא הכי קתני וכן לענין הטובה וכו'. כתב בחידושי הגרע"א בשם המהרי"ט (ח"ב אבה"ע ס"ס מ"ד), דאף דוכן קתני, דמשמע דדומין לגמרי. מכל מקום כיון דפירש במתניתין מרים המתינה וכו', הוי כאומר, דלענין זה היינו מעין הטובה.
(ד תוס' ד"ה מרים המתינה, בתוה"ד, הא במרגלים. הקשה הכרם נטע, הא מרים המתינה שליש שעה, ונתעכבו לה שבוע אחד. ולחשבון זה, ליום שלם שהוא כ"ד שעות מגיע ע"ד שבועות, דהוי טפי משנה. ותירץ, דאיתא בשבת (פט:), דפלגא ללילה, דהיינו דיום הוא יב שעות ושפיר הויא מרובה.
(ה בא"ד, שם. ותירץ התוס' יו"ט, דמפני מדה טובה הוצרך הפורענות להתאחר כל כך, כדפירש רש"י בפירוש התורה (במדבר י"ד ל"ג), כדי שלא ימות אחד מהם פחות מבן ס'. והמהרש"א (חידושי אגדות חגיגה ה:), ביאר, דודאי לאו כלל הוא בכ"מ דמדה טובה מרובה ממדת פורענות, דהא במדה טובה גופיה, יש חילוק. דלגבי אוהביו, כתיב לאלפים דור, ולגבי שומרי מצותיו דהיינו מיראה, כתיב לאלף דור. אלא דהכל לפי כוונת העושה לטובה, ומכל מקום אינו פחות ממדה הרעה. וכעין זה ביאר התפארת ישראל (אות נ"א). והתוספות חדשים (על

ידעינן מי האחת ומי השניה. ופליגי בשם השנית, דמר אמר מרים דיותר ידועה בשמה, ומר אמר דאין סברא שהיתה מרים, דקטנה היתה פחות מה' שנים.

טו גמ', **כלה וחמותה**. הקשה **הבניהו**, אמאי הפך הסדר למנקט הקטנה מקמי הגדולה, ולא נקט חמות וכלתה. ותיירץ, דמצינו דאהרן גדול ממשו ג' שנים, וצריך לומר דכשקרא פרעה למיילדות, היה אהרן בן ב' שנים, דאחר שקרא להן ולא עשו כאשר דיבר אליהן עברו איזה ימים, ואחר כך גזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". ועמד עמרם וגירש אשתו עד שהחזירה, ובלידת משה היה אהרן בן ג' שנים, ואיך אפשר דבן ב' שנים ישא אשה. אלא ודאי אלישבע לא היתה אז כלתה ממש, אלא שכבר נתרצו הוריהם להשיאן זה לזה. ונקט כלה וחמותה, ללמד שבאותו זמן עדיין לא נישאת, ונקראה כן על שם העתיד. **והרש"ש** תירץ, דנקט כן משום לישנא דקרא (מיכה ז') "בת קמה באמה וכלה בחמותה". והא דלא נקיט נמי בת ואמה, משום דהפסיק ביה קרא בתיבת "קמה".

טז גמ', **ויאמר בילדכן וכו'**. איתא **במדרש רבה** (שמות א, יד), למה צוה להורגן על ידי המילדות, כדי שלא יתבע הקב"ה ממנו, ויפרע מהן. והקשה **הפרשת דרכים** (דרך האתרים ד'), מהא דאיתא **במדרש רבה** (בראשית לד, יד), אמר ר' חנינא "שופך דם האדם באדם", על ידי שליח דמו ישפך. [ופסק **הרמב"ם** (פ"ב מרוצח ה"ג), דהורג על ידי שליח חייב בידי שמים] **ובסנהדרין** (נז): אמרו, דבן נח חייב אף על העוברים שנאמר "שופך דם האדם באדם". והיאך עלה על דעת פרעה דעתה לא יפרעו ממנו. ותיירץ **הכלי חמדה** (שמות), דאף דבן נח מוזהר על העוברים, אינו שפירות דמים גמור. ואין שליח חייב בידי שמים, אלא היכא דלא הווי בגוונא דגורם. אבל גבי עובר, עצם ההריגה הווי גרמא, ועל ידי שליח הוא גורם שני, והווי גורם דגורם ואהא לא נתחייב.

יז גמ', **ואם בת היא וחיה**. פירש **רש"י בפירוש התורה** (שמות א' ט"ז), דלא היה מקפיד אלא על הזכרים, לפי שאמרו לו איצטגנינו שעתיד להילוד בן שיושיע את ישראל. **והאברבנאל** (שם) כתב, דפרעה חשש מריבוי, שמא ילחמו בו, דדרך הזכרים להלחם ולא הנקבות, לכך לא ציווה להרגם. וכתב **הרא"ם**, דרש"י לא פירש כן, משום דאנקבות נמי הוי ליה למיחש שמא ישרא זכר אחד ויכול לעפר כמה נקבות.

יח גמ', **שם**. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות), מאי רבותיהו שיצאו מהן "בתי לוייה", הא כל שבט לוי נבחר לעבודת הלויים. ותיירץ, שאחר שנתגרשה יוכבד מעמרם, זכתה לינשא שנית לעמרם שהיה לוי, דהיינו שנולד ממנה משה שהיה לוי, והיינו בתי לוייה. והקשה **התורת קנאות**, היכי תלי לידת משה בהא דנישאת שנית לעמרם, הא אמרינן **לקמן** (יב). דהיתה מעוברת עם משה קודם שגירשה. ותיירץ, דהקב"ה יודע העתידות שיוכבד לא תעשה כדבר פרעה, ולפיכך זיווגה כבר קודם לעמרם הלוי שיצא ממנה משה הלוי. **ובחידושי הגרי"מ פנינשטיין** (עה"ת) תירץ, לפי מה שכתב **בחידושי רבינו חיים** (פט"ו מאיסורי ביאה ה"ט), דהקשה אהא דאמרינן **בבכורות** (מז), דכהנת שנתעברה מנכרי בנה חייב בה' סלעים, משום דהויא זרה ובנה לאו כהן. מהא דאיתא **ביבמות** (פו): דכהנים הוו נמי לויים, ואם כן יהיה בנה לוי ויפטר מה' סלעים. אלא הוכיח, דאף דכהנים איקרו לויים, מכל מקום דין דכהונה מפקיע דין לוייה מיניה, דכהנים לויים וישראלים תלתא קהלי נינהו, ומשפחת כהונה אינו בדין משפחת לוייה, והא דאיקרו לויים, לאו מדין משפחת לוייה אתינן עלה, כי אם מדין כהונה שכולל גם עניני לוייה, ולכך כשנפטלה מכהונה אין בה דין לוייה. ולפי זה ביאר, דהא דזכתה יוכבד ל"בתי כהונה ולוייה", היינו האי דין לוייה שנאמר בדין קהל דכהנים.

יט גמ', **בתי מלכות דוד נמי ממרים וכו'**. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות), הא יחוסו של דוד מרם בן חצרון כדאיתא **ברות** (ד יט), ומתוך

שיכריע. ובלעם יעץ לדון אנשים ונשים גדולים וקטנים במים, וכיון שאיוב שתק נמצא שהודה לדבריו דשתיקה כהודאה, ולא היה צריך לשאול מיתרו כלום. וכיון שראה יתרו שיטביעו את כולם, ברח ולא נודע היכן הוא, ואיתא **בתענית** (כט). דאם גוזרים גזרה ומת אחד מהם, מבטלים הגזירה, הלכך הצרכו לבטל את הגזרה, אך כיון שלא מת ממש, קיימו הגזרה במקצתה וביטלו רובה. ואם כן, נמצא שיתרו בבריחתו גרם חיים לישראל, לכך זכו בניו לישוב בלשכת הגזית משום יוצאת חיים לישראל, דכתיב (משלי ה, לה) "כי מוצאי מצא חיים". ואיוב ששתק וגרם מיתה לישראל, נידון ביסורים שהוא צרעת דחשיב כמת, וכיון דלא הודה ממש רק שתק דהוי כהודאה, לקה בצרעת דחשיבא **כמת** ולא מת ממש.

י רש"י ד"ה שמסכנו, בסוה"ד, נסתכנו מצרים ליטבע בים. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות), אי הכי היאך יפרש "ערי מסכנות" **שבדברי הימים** (ב יז, יב). ותיירץ **העין אליהו**, דאיתא **במכילתא** (בא א'), "פי החירות", מקום מובחר להם, מקום חמנים שלהם, לשעבר היתה נקראת פיתום שנאמר "ויבן ערי מסכנות וכו'", חזרו לקרוא להם פי החירות, ואיתא **בסנהדרין** (סג): דמכנין עבודה זרה לגנאי, ואם קורין לה "בית גליא" קורין אותה "בית כרייא". וקשיא לגמ', כיון דפיתום הוא שם עבודה זרה, היאך קורא לה מסכנות בלשון טובה, לכך אמר רב, **דהכא** הוא לשון גנאי שמסכנות וכו', אבל בכל מקום מסכנות היינו אוצרות.

יא גמ', **שהיו בעיניהם כקוצים**. ביאר **העין אליהו**, דהבנים הנולדים לישראל, כמה שפרו ורבו היו כקוצים חדשים הנתחבים בגופם.

דף יא ע"ב

יב גמ', **ונבלעים בקרקע**. הקשה **העין יעקב**, הא אמרינן **בסנהדרין** (לו): מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלה לדמו של הַבַּל, שוב לא פתחה לטובה. ותיירץ, דכתבו **התוס'** (שם) ד"ה **מיום**, דכל דמים נבלעים בארץ רישומן ניכר, ושל הבל לא היה רישומן ניכר. ואף הכא היה רישומו ניכר, דהרי המצרים הכירו בהם וחרשו על גבם. והא דלא תירצו כן **התוס'** שם, על מה הקשו מ"נטית ימינך תבלעמו ארץ" (שמות טו, יב), משום דרצו לתרץ אף לדעת **התרגום יונתן** (שם) דמוכח מדבריו דבליעת מצרים היה ממש כבליעת דמו של הבל. **והתורת הקנאות** תירץ, דהכא כיון דאמר נבלעין **במקומן** אינו דרך פי הארץ.

יג גמ', **רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וכו'**. ביאר **בשו"ת עיר בנימין** (סימן קצ"ט, ב), דאזלי לשיטתייהו **לעיל** (בעמוד א'), דפליגי לענין מלך חדש, אי חדש ממש או דנתחדשו גזירותיו, דמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו סבר **כמדרש** (שמות א' ח'), דפרעה לא רצה לגזור על ישראל, והורידוהו מגדולתו עד שנאלץ להסכים עמהם, ולכך אמר דלקח מיילדות אשה ובתה, כדי שלא יצייטו לגזירה ויחפו אחת על השניה. ומאן דאמר חדש ממש, היינו משום דסבר שהיה רשע. אמר, דלקח למיילדות כלה וחמותה, דיש ביניהן שנאה. ואם אחת לא תקיים הגזירה, תאמר זאת השניה למלך.

יד גמ', **זו יוכבד ומרים וכו'**. ביאר **הרא"ם** (שמות א' ט"ו), דיתכן דידעו זאת משום דקבלה היתה בידם. אי נמי, מדכתיב "ויעש להם בתים", בתי כהונה לוייה ומלכות. והרי, כהונה ולוייה מיוכבד ומלכות ממרים. **והמהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר, דדייקו זאת, מלישנא "אשר שם האחת ושם השנית" דלא מצינו בתורה כי אם כשקדם בקרא דהיו שנים. כגון, "ולעבר יולד ב' בנים שם האחד פלג" וכו', והכא לא קדם לו דהיו ב' מילדות, לכך דרשו "אשר שם האחת" היינו הידועה בשמה במקום אחר, וכן שם השנית, ולפי שלא נזכרו בשם בתורה אלא ג' נשים, יוכבד, מרים ואלישבע, ועל כרחק איירי בב' מהן. ויוכבד ודאי היתה אחת מהן, דדרך הזקנות להיות מילדות ולא בנותיה וכלותיה. ועוד דהכתוב בא לפרש ולא לסתום, ואי היו מרים ואלישבע לא היו

דוקינה היא ואינה ראויה לולד. וכן כתב העץ יוסף, והוסיף, דצריך לומר, שלא פרסם דמעוברת היא, דאי היו יודעים, היו אומרים דהחזירה משום שמא יאבד זה, אבל אנו מה לנו להחזיר שיתעברו.

(ח) גמ', אפשר בת ק"ל וכו'. הקשה האבן עזרא (בראשית מו, כג), אי הכי אמאי לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה בת ק"ל, כפי שהזכיר אצל שרה שהיתה בת צ'. וטפי הקשה, למאי דיסד הפייט ביום שמחת תורה דיוכבד ילדה בת ר"נ. אמנם הרמב"ן (שם) האריך מאוד לבאר, כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה, או מלאך נגלה במלאכות השם, יזכירם הכתוב. אבל הנעשים מאליהן לעזור צדיק, או להכרית רשע, לא יזכירו בתורה או בנביאים. דלמה יזכירם, הא כל יסודות התורה נסים נסתרים הם, ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג, שהרי יעודי התורה כולם אותות ומופתים, כי לא יכרת וימות בטבע הבא על אחת מן העריות, או האוכל חלב, ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מפני זרענו בשנה השביעית. וכן כל יעודי התורה בטובות ההן וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם. והמהר"ל (חידושי אגדות), דלא היה צריך להזכיר נס זה אחרי שהולידו הרבה בכרס אחד, דכיון שהיו פרים שלא כמנהג העולם, אינו רבותא מה שהולידה בת ק"ל דחיוק הקב"ה טבעם, וטפי רבותא שיוולדו הרבה בכרס אחד.

(ט) גמ', והיא הות מעברא ביה וכו'. ורש"י בפירושו התורה (שמות ב' ב') כתב, דילדתו לו' חודשים. והקשה הרא"ם, דהא בגמרא אמרינן דהות מעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא, ואם כן ילדה לט'. וכתב, דבתוספות כתבו, דבאגדה של דברי הימים, פליג על הגמ' וכותב כרש"י. וכתב הרא"ם, דצריך לומר דרש"י נטה אחר האגדה משום דהיא קרובה יותר לפשוטו של מקרא דהרתה אחר דלקחה. והפרדס יוסף הביא, דכן סבר התרגום יונתן (במדבר י"א כ"ו), שכתב דכשגירשה עמרם נישאת לאליצפן ונולדו אלדד ומידד, ולפי זה לא הות מיעברא ג' חדשים קודם. והמהרש"א (חידושי אגדות) בשם ספר פענח רזי תירץ, דתרווייהו איתי, דודאי המצרים היו יודעים דילדת לו' יולדת למקוטעין, ובדקו אחריה לו' חדשים משעה דאהדרה, והיא הות מעברא ביה ג' ירחא מעיקרא, וילדתו לו' מקוטעים דהיינו לג' חדשים משעה דאהדרה, ולכך יכלה להצפינו ג' חדשים מיום לידתה אותו עד ו' חדשים משעה דאהדרה.

(י) גמ', אחרים אומרים נולד כשהוא מהול. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק ב'). ובפרקי דרבי אליעזר (מ"ח) איתא, ראו אבותיו של משה תארו של משה כמלאך האלוקים מלו אתו לח' ימים. וכתב הרד"ל (שם אות ל"ז), דאפשר דלא פליגי, והא דמלו אותו היינו שהטיפו לו דם ברית, וכמאן דאמר בשבת (קלה). דצריך להטיפו ממנו דם ברית ומחללין עליו השבת, דהרי נולד בשבת כדאיתא בתוס' מנחות (ל) ד"ה מכאן. ובספר דברי יאירי (ל') יאיר בן משה ציון פרשת שמות) כתב, דהפרקי דרבי אליעזר פליג אנגמרא דילן, ואמר דראו תארו כמלאך, וא"כ ראייה דותרא אותו כי טוב היינו שנתמלא הבית אורה, ואין צריך לומר דנולד מהול.

(יא) תוס' ד"ה אחרים, בסוה"ד, אלא נראה דאחר דאסקוהו וכו'. והיפה תואר (שמות רבה א' כ') תירץ, דאף דמצינו דר' מאיר נקרא בשם אחרים, מכל מקום גם תנא אחר אשר לא נודע שמו נקרא שמו אחרים. ולכך, כשנכתב דעת אשר לא נודע שמו וגם דעת ר' מאיר, מזכיר את ר' מאיר בשמו. והקשה היר משה (שם), דבמדרש רבה (אחרי מות כ, א') איתא, ר' מאיר אומר שנולד כשהוא מהול חזינן דדריש תרווייהו. לכך פירש, דתרווייהו איתנייהו, וביאר דאפשר למילף תרווייהו, על פי מה שהקשה הרמב"ן בפירושו התורה, אמאי לא נאמר בבריאת האדם "כי טוב", ותירץ, דלא היה בכי טוב דעדיין היה חסר המילה. נוכדעת המדרש רבה (בראשית י"א ו') דאדם הראשון נולד ערל, ולא כאבות דר' נתן (פ"א) דסבר דנולד מהול (י.ו.ו.)]] ודבר שלא נגמרה מלאכתו אין לומר בו כי טוב, והיא כוונת ר' מאיר דנקרא שמו טוב, משום דעל כרחך נולד מהול.

הכתובים בדברי הימים (א' ב') נראה דכלב לאו היינו רם. דג' בנים היו לו לחצרון, יחמיאל ורם וכלובי, דהיינו כלב כדמוכחי קראי התם. ותירץ, דצריך לומר דאחד מיוצאי בני רם נשא אשה מיוצאי בני כלב, ולא היה דוד ממשפחת כלב אלא מצד האם, וחשיבותה דמרים גרם שנקראו אפרתים.

דף יב ע"א

(א) גמ', כל הנושא אשה לשם שמים וכו'. העיון יעקב ביאר הטעם, משום דודאי אי לאו דאסרה התורה לישא קרובותיו, היה עיקר המצוה לידבק בקרוביו, דאז יהא הולד יותר מוכן לטהרה, וכדכתיב (ישעיה נח, ז) "ומבשרך לא תתעלם". ומחאי טעמא נמי איתא ביבמות (סב): הנושא בת אחותו עליו נאמר "אז תקרא וד' יענה". וכן איתא בתוס' בבא בתרא (קמא). בד"ה בת, שהקשו, אמאי לא השיא אברהם את "בכל" בתו ליצחק, ואיתא בקידושין (ע). כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כאלו חרשו כל העולם וזרעו מלח. ומאידך, בנושא אשה הוגנת, איתא במדרש רבה (במדבר פרשה נ) דזוכה לבנים הגונים. ונתבאר דהטעם דהנושא אשה לשם שמים כאלו ילדה, ונמצא כאלו נושא בתו וזרעו מוכן לטהרה.

(ב) [שם, עוד יש לבאר על פי מה שביאר הבאר שבע לעיל (ב. אות ט), דברי הגמ' הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני. דהיינו דזווג ראשון היינו אם זוכה לזווג שנוצר בהכרזה של מ' יום לפני יצירת הולד. וזווג שני היינו היכא שנידון לפי מעשיו. ואם כן, היכא שנושא האשה לשם שמים, בוודאי שזוכה חזווג הראשון, וכיון שנוצרה עבורו, הרי הוא הגורם ללידתה.]

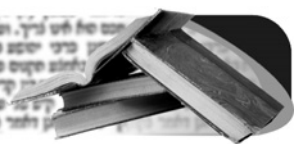
(ג) גמ', מוליך אתנן לאשתו. הקשה הבן יהודע, אמאי בעי להוליך אתנן לאשתו, הא ברשותו לשכב עמה. ותירץ, דעל הרוב, הרואה, רואה אותה ביום, ואם יתבע אשתו ביום לא תקבל דאין זה מנהג העולם. ועוד, כיון דמתאוה למשכב אשה, לא יספיק לו לבוא אליה פעם אחת בלילה, אלא רוצה ג' וד' פעמים, ובודאי לא תתרצה בכך. הלכך יצטרך להוליך לה אתנן.

(ד) גמ', יריעות שהיו פניה וכו', אל תקרי בניה אלא בונה. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דליכא לפרש דהיתה לו אשה אחרת ששמה יריעות. א. דהרי לא נמצא בשום מקום דנצטרעה והוא נשאה, דהוי כאילו הולידה, כדכתיב גבי עזובה. ב. דאי היו ב' נשיו הוי ליה למיכתב "ואלה בניהם", ואם על אחת מהם קאי הוי ליה לפרש. לכך אמר דעזובה היא יריעות. ואמר, "אל תקרי בניה אלא בונה", משום, דכיון דהיא עזובה היא יריעות והיא מרים, אי בניה ממש קאמר, הוי ליה למיחשב נמי חור. כדכתיב, "ויקח לו כלב את אפרת" ותלד לו את חור.

(ה) רש"י ד"ה אף על עמו, דרש ר' תנחומא וכו'. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) איתא, דגזרו שלש שנים ושליש שנה קודם שנולד משה. וביאר הרד"ל (שם אות ל"ב), דאיתא בערוך (ערך אהרן), דגזרו בימי הריון של אהרן, ולכך נקרא שמו אהרן דהוא אותיות אי הריון, כלומר וי להריון כזה שבימי הריונו נתחדשה גזרה זו. וכתב, דצריך לומר דאהרן היה מאותן שילדתן אמן בשדה כדאיתא לקמן.

(ו) גמ', שהלך בעצת בתו. הקשה הבן יהודע, היאך לא סליק אדעתיה דעמרם, דברים אלו שאמרה, הא דברי טעם הם. ותירץ, דלא חשב לגרש לעולם, אלא רק לכמה חדשים כדי שישמעו המצרים ולא ישימו לב לקיום גזירתם, ואחר כך יחזירנה הוא וכל ישראל בצנעא, ומרים אמרה שאפילו שגזרה זו רק לפי שעה עם כל זה קשה היא.

(ז) גמ', הושיבה באפריזן. ביאר הבן יהודע, דעשה לה כמשפט הבתולות, להודיע דשבה לנערותה, ואז יקומו כולם ויחזירו נשותיהם. דאי לאו הכי היו אומרים דהחזירה משום דלא שייך בו גזירת פרעה,

דף יב ע"ב

יב גמ', בניו ובני ביתו מקיימין אותה. ביאר הפנים יפות (שמות ב, ב), דלדעת ספר האגדה (הובא לעיל אות ח), דמשה נולד לששה, יש לבאר דלא קיימה גזרת אביה. דכיון דנולד לו' היה קטן באברים מהנולדים לוט', וכשראתה אותו כשהשלימו ג' חדשים, היה כתינוק שנולד לוט'. וכיון שראתה אותו כתינוק בן יומו, לא עלה על דעתה דהוא מושיען של ישראל. כיון דהאיצטגנינים אמרו, דמושיען נולד לפני ג' חדשים. והיינו דכתיב "ותראהו את הילד" שהכירה בדמותו שהוא ילד בן יומו.

יג גמ', מאן דאמר שפחתה. ביאר הרש"ש, דלא כתיב שפחתה. משום, דשפחה פחותה מאמה, דמיועדת לתשמישים פחותים וכבדים. ולכך בבת ישראל כתיב "וכי ימכור את בתו לאמה" ולא לשפחה, משום דבישראל כתיב (ויקרא כ"ה ל"ט) "לא תעבוד בו עבודת עבד". וזה כונת מאמר אביגיל (שמואל א' כ"ה) "הנה אמתך לשפחה" וכו', והכא, כיון דגבריאיל המית כולן ולא שייר אלא אחת, מסתמא החשובה שייר.

יד גמ', אם כן עשיתו למשה בעל מום. רש"י בפירוש התורה (שמות ב' ו') פירש, "והנה נער בוכה", קולו כנער. והקשה הרמב"ן, הא דחו ליה בגמרא. ותירץ הפנים יפות (שמות ב' ב'), דר' נחמיה סבר, כגמרא דלעיל דהוי מעברה ביה מעיקרא תלתא ירחא, לכך פריך דעשיתו למשה בעל מום, כיון שנשתנה קולו מקולו של בן יומו. ורש"י על התורה פירש כאגדה (הובא לעיל אות ח), דלא היתה מעוברת מעיקרא ונולד לו' חדשים, ולא היה בעל מום, משום דהיה קולו כבן ג' חדשים. והרא"ם (שמות ב' ו') תירץ, דטענת ר' נחמיה "דעשיתו למשה בעל מום" אינה טענה כל כך, מפני שאין הלוי נפסל בקול עבה אלא בהיותו נער, כיון דמשונה הוא משאר הנערים. אבל אם בהיותו נער קולו שוה לשאר הנערים, אף על פי שבילדותו היה קולו משונה, אינו נפסל. אלא דר' נחמיה סבר, דאי בילדותו היה קולו משונה, אין ספק דבנערותו יהיה נמי קצת משונה, מיהו אין לדחות דברי ר' יהודה משום הא.

טו גמ', שם. הקשה התורת הקנאות, תיפוק ליה דהיה בעל מום משום שהיה כבד פה וכבד לשון, ושיר הלויים היה באמירת התיבות, ואין אומרן כהוגן. ותירץ, על פי מה דאיתא במדרש רבה (שמות א' כ"ו), שנהיה כבד פה משנכווה פיו, כשבחנהו לאחר שנטל הכתר מראש פרעה, אם יש לו דעת, ויבחרו הזהב או הגחלת. ורצה ליטול זהב, ובא גבריאיל ודחה את ידו ולקח הגחלת והכניסה לפיו. ואיתא במדרש רבה (דברים א' א') דכיון דוכה משה רבינו לתורה, נתרפא לשונו. אמנם לא נתרפא אלא מה שנתקלקל מכוויית הגחלת, אבל הקול העב שמתחילת יצירתו, לא שייך שירפא, וזולת על ידי שיתהווה כבריאה חדשה, ואין כל חדש תחת השמש.

טז גמ', מילדי העברים מנא ידעה וכו' שראתה אותו מהול. המהרש"א (בחידושי אגדות) ביאר, דקרושית הגמ' מנא ידעה, היינו כיון דגם המצרים היו בגזרה שלשית. ומה שנתיישב לה כשראתה אותו מהול, היינו, דאפילו למאן דאמר שנולד מהול, מכל מקום סברה שהוא נימול כי הנולדים מהול מועטים. ולמאן דאמר דנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית נוחא טפי, דיש היכר שנימול. וכן תירץ העץ יוסף על מה דקשיא ליה, הא אף המצרים היה דרכם למול מזמן יוסף. והבן יהוידע תירץ, דלא היו מלין קטנים אלא גדולים.

יז גמ', ראו מושיען של ישראל במים הוא לוקה וכו' בטלו לגזירתיהו. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות) אמאי ביטלו לגזירה הראשונה להשליך לים, משום "פן ירבה". ותירץ, דביטלוה משום דסברי, דכיון שנלקה ליכא תו למיחש ל"פן ירבה ונלחם בנו", כיון דאין להם מושיע.

יח תוס' ד"ה בשבילי ניצלם כולכם, תימה אדרבא, בשבילו וכו' שראו אצטגניני פרעה וכו', ויש לומר וכו'. הקשה המהרש"א (בחידושי אגדות), הרי גזרה דמחמת ראיית האיצטגנינים היה בגזירה שלישית דגזר לכל עמו, אבל גזירת השלכת בני ישראל ליאור היה כבר בגזירה השניה

משום פן ירבה. וגם מה שתירצו דמשה היה הראשון המושלך ליאור, הוא סותר כמה מדרשות. וכן הקשה העין אליהו, דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח), דג' שנים ושליש שנה הושלכו ליאור אף קודם לידת משה, וכשנולד משה אמרו מכאן ואילך אל תשליכו, ומפורש דמשה היה האחרון. ותירץ, דלשון הגמרא "בשבילי ניצלם", היינו, דבזכותו נצלו כל הילדים שהושלכו ליאור אף אלו שהושלכו קודם שנולד כדאיתא בפרקי דר' אליעזר, וכדביאר הפנים יפות, דהצדיק מגין על הדור אף קודם שיוולד כדי שיוולד.

יט גמ', פה שעתיד לדבר עם השכינה יונק דבר טמא. כתב הרשב"א (הובא בר"ן בעבודה זרה ז: מדפי הרי"ף), דמדינא חלב הכותית מותר, כיון דאסיקנא בכתובות (ס). דחלב מהלכי שתיים מותר, מהיכי תיתי שחלב כותית יאסר יותר מחלב ישראלית. אלא מדת חסידות היא לא להניק מחלב כותית, לפי שטבען של ישראל רחמנין וביישנין אף חלבן מגדל טבע כיוצא בזה. והוכיח כן מהמדרש רבה (שמות א' כ"ה). והמהרי"ץ חיות כתב, דלא אמר הטעם דלא ינק כדי שלא יטמס לבו ויוליד לו טבע רע, אף שכן נפסק ביורה דעה (סי' פ"א ז'), אלא משום שעתיד לדבר עם השכינה. משום דהיה קודם מתן תורה, ולא היה אסור אז אכילת דברים טמאים, והחלב נוצר ממאכלים טמאים שאוכלת המינקת.

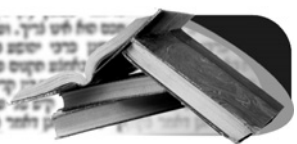
כ גמ', שם. הקשה העין יעקב, מדוע בעי להאי טעמא תיפוק ליה דהכיר את אמו, ואמרינן בכתובות (ס). דבהאי גוונא אינו יונק מאשה אחרת. ותירץ, דכיון דהושלך ליאור והיה רעב ותאב לינק דכתיב "והנה נער בוכה", היה לו לינק אף משאינו מכירה. והקשה התורת קנאות, מהא דאיתא במדרש רבה (שמות א' כ"ד), דגבריאיל הכהו כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים, משמע דלא היה בוכה מחמת רעבון. ועוד, דהא כתבו התוס' לעיל (ו). ד"ה מרים, דרק שליש או רביע שעה המתנינה מרים, ואמאי היה רעב. ועוד, דבכתובות (נט:). אמרינן, דכשמכירה כופה ומניקתו מפני הסכנה, משמע דאין יונק מאחרת אף כשירעב הרבה, דאי לאו הכי ליכא סכנה. לכך פירש, דאמרו להאי טעמא כי ידעו זאת ברוח קדשם ומסוד ד' ליראיו, ובלאו הכי היה יונק אף שהכיר את אמו.

דף יג ע"א

א גמ', הנא אפילו סוסים וכו'. ביאר הרי"ף (בעין יעקב), דדייקו כן מדכתיב "גדול וכבד מאוד", דלא שייך כבד במספד, דמספד גדול בעי למימר. לכך דרשו כבד במאי דכתיב לעיל, "ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבד מאוד", דקאי כבד על הסוסים והחמורים. וביאר, דלא האכילו לסוסים והחמורים אותו היום, עד שהיו נוהקים ומצטערים כאילו היו מספידים. והמהרש"א (חידושי אגדות) ביאר, דהלבישו הסוסים שחורים, לעשות להם כאילו היו בוכים. והעין יעקב ביאר, דהבהמות הספידו ממש, דהכירו בהעדרו לפי שפסק הרעבון בבואו למצרים.

ב רש"י ד"ה ל"ו כתרם, בתוה"ד, וכג' אלופים בעשו. הקשה התוס' הרא"ש, דהא לא מצינו לעשו אלא י"ד אלופים שעמדו מבניו. ואין למנות הנך דבסוף פרשת וישלח, דהא פירש רש"י (בראשית פל"ו, מ), שנקראו על שם מקומותיהם אחר שמת הדר ופסקה מלכות. לכך פירש, דבני קטורה קחשיב זמרן יקשן מדין מדין ישבק שוח שבא דדן, הרי ח', ואשורים לטושים ולאומים חשיבי כחד, שלא היו שמות אנשים אלא שמות משפחות, הרי ט' מבני קטורה, וי"ד אלופים וי"ב נשיאים דישמעאל וכתרו של יוסף, הרי ל"ו כתרם.

ג גמ', שקל קולפא מחייה. כתב היד יוסף, דבמדרש שוחר טוב (מזמור י"ח אקרא דואיבי תתה לי עורף) איתא, שיהודה הרגו בעת קבורת יצחק, וכן דרשו בספרי (פרשת וזאת הברכה) קרא ד"ידי רב לו" בשעה שהרג את עשו. וכן איתא בירושלמי כתובות (פ"א ה"ה). ובילקוט

עדיין לא נאמרה פרשת פרה, דח' פרשיות בראש חודש ניסן נאמרו כדאיתא בגיטין (ס.). ותירץ, דכיון דאכתי לא היה כהן בעולם, דעדיין לא נתחנכו אהרן ובניו, טומאה הותרה טומאה בציבור. ועיין באות הבאה.

י) גמ', שם. הקשה האמרי נועם (מבעלי התוס' שמות יג, יט), היאך עבד הכי הא נטמא בזה. ותירץ, א. דצדיקים אין מטמאים במיתתן. וכן כתב העינין יעקב, והוסיף, דזו כוונת הגמרא דאמרו וכי דרכו של מת להלך עם שכינה, והשיבו להם דקיים זה מה שכתוב בזה ואינו מטמא דלא מת על ידי מלאך המות. אמנם הפרדס יוסף (שם), הקשה עליו דאם כן, אמאי לא מנו ליוסף בבבא בתרא (יז.) בהדי הני דלא מתו על ידי מלאך המות. ב. תירץ, דלא משה לקחם, אלא אחרים, והמסייע לחבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. והקשה הפני דוד (להחיד"א שם), לשינויא קמא, היאך ילפינן לקמן (כ:): דמת מותר במחנה לזיה מדכתיב "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", עמו במחיצתו, הא שאני יוסף דאינו מטמא. ולשינויא בתרא הקשה, דבגמרא הכא מוכח דמשה עצמו נתעסק בו. ותירץ, אשינויא קמא, דאף דיוסף לא היה מיטמא, מכל מקום ילפינן מיתור ד"עמו" דמת בעלמא מותר. ואשינויא בתרא כתב, דאפשר דפירש כמאן דאמר בסוכה (כה.) ד"זיהי אנשים אשר היו טמאין" נושאי ארונו של יוסף היו, דסבר שלא משה נשאו. [דהיינו שנתעסק במציאתו אבל לא בעצם הנשיאה] ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סימן נ"ו) תירץ, על פי המדרש שהביא התוס' שאנץ (כאן), שהניחו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה באותו עור רוח חיים, כדכתיב "נוהג כצאן יוסף", וכיון שכן פקעה טומאתו.

דף יג ע"ב

יא) גמ', ואי לא עסק ביה משה וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אמרינן לעיל שישראל לא נתעסקו בו לפי שהיו עסוקים בבזיה, ומאי פריך מהאי קרא שקברוהו בשכם שלא היה בשעת הביזיה. ותירץ, דפריך אהא דחזוין דכל אותן ארבעים שנה היה משה מתעסק בו. נכי היה מהלך במחנה לזיה.

יב) גמ', מאי שנא בשכם וכו'. הקשה העינין אליהו, מאי קשה ליה, הלא אם היו מקברין אותו במקום אחר היו נמי מקשים מדוע קברוהו שם. ותירץ, דאיתא במכות (יב.), ערי מקלט לא ניתנו לקבורה, ושכם היא אחת מערי מקלט, לכך פריך הגמרא "מאי שנא בשכם" והלא לבסוף יהיה ערי מקלט.

יג) גמ', מפני מה מת יוסף קודם לאחיו וכו'. ובפרקי דרבי אליעזר (פל"ט) איתא, דמשום דשמע י' פעמים שאחיו אמרו "עבדיך אבינו" ולא מיחה, נתקצרו מחייו י' שנים. וכתב הרד"ל (אות י"ג), דגמ' דידן לית לה להאי טעמא, דהא אמרו דנענש על שלא מיחה בכבוד אביו, במה שנקרא עצמות בחייו. והקשה (באות י"ב), הא במקרא אין כתוב אלא ה' פעמים. ותירץ בשם הזית רענן והידי משה, דכיון דיוסף היה מדבר עמהן על ידי מליץ ותורגמן, שהיה חוזר ושונה דבריהן לפניו בלשון מצרי, הוי ליה י' פעמים.

יד) גמ', שם. ובפרקי דרבי אליעזר (פל"ט) איתא, דהורידו משניו י' שנים. הקשה הרד"ל (אות י"ג), אמאי פשיטא שהיה ראוי לחיות ק"כ שנים. ואין לומר, שמתניחם למה שה' קצב ימי האדם (בבראשית ו' ג') "והיו ימיו מאה ועשרים שנה", דהא מהשבטים גם היו שחיו פחות, כמבואר במדרש שהביא הרבינו בחיי (בשמות א'). ועיין מה שתירץ.

טו) גמ', ברב בישר ברב בישרוהו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דרב מורה על רוב טובה, או בעולם הזה לרשעים, כדאמר עשיו "יש לי רב", או בעולם הבא לצדיקים, כדכתיב בתהילים (ל"א כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליריאך". והכא אמר דלפי שבישר לעדת קורח במדת רשעים, דאמר להם רב לכם בעולם הזה, דקדק עמו הקב"ה ובשרו כעין זה רב

שמעוני (בראשית לג המשך רמז לג ד"ה ויצב שם מזבח) איתא, דיעקב הרגו לעשו בעת אבילות של לאה. והתוס' בגיטין (נה:): בד"ה ביהודה תירצו, דלא מת בהכאה של חושים עד שעמד יהודה והרגו.

ד) גמ', ואף על גב דמיתתם וכו'. כתב בשו"ת תרומת הדרשן (סימן רצ"ג), דיש שהוכיחו מכאן דיום הקבורה חשיב יום השכול והאנינות. ומה שמתענים ביום שמת בו אביו, שהוא לזכרון יום האנינות, צריך להתענות ביום הקבורה. וכתב, דאינה ראייה דמדקאמר "אף על גב" משמע, דלא נתקיימה נבואתה לגמרי, אלא מעין זה. וכן פסק הרמ"א (יור"ד סימן ת"ב סעיף י"ב) דמתענין ביום המיתה.

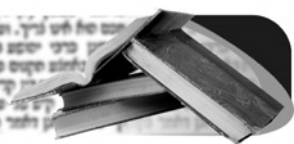
ה) גמ', נתקיימה נבואתה של רבקה. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), שלא הנבאה מדעת, אלא כניבא ואינו יודע מה ניבא, דהא לא חשיב רבקה בהדי ז' נביאות במגילה (יד.). והעץ יוסף כתב, דנתנבאה ממש ופליג אגמרא דמגילה, ולגמרא דהתם צריך לומר דלאו נתנבאה ממש.

ו) רש"י ד"ה נהי דזבינתי, בסוה"ד, אלא כמוהו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהוקשה לרש"י, כיון דמכר את הבכורה, מאי קאמר "האי דפייש דידי הוא" דמשמע כוליה דידי, הא כיון דמכר לו בכורתו הרי יש ליעקב כל קבר לאה, ועוד חלק שלישי מזה הקבר. לכך פירש, דלא מכר בכורתו אלא שלא יטול פי שנים, ויחלקו בשוה. והקשה, דסתם קרא דאמר "וימכור את בכורתו", משמע דמכר בכורתו ממש. ועוד דבבבא בתרא (קכג.) איתא, דדומיא שנתן יעקב ליוסף את הבכורה, קנה יעקב הבכורה מעשו. וקאמר התם גבי יוסף שיטול פי שנים. וכתב, דלולא פירוש רש"י היה נראה, דיעקב קנה בכורתו לטול פי שנים, והא דאמר "מאי דפייש דידי", היינו שיש לי ב' חלקים בו וליעקב חלק אחד ואשלם לו חלקו. וכתב העץ יוסף, דרש"י, לא הוה ניחא ליה לפרש כן, דאם כן הוי ליה למימר והאי דפייש רובא דילי, ומדאמר סתם משמע דכולה שלו. והכרם נטע תירץ קושית המהרש"א, דאף דמכר בכורתו, הא כתב הקצות החושן (סימן רע"ח סקי"ג), דמכירת בכורה הוי דבר שלא בא לעולם, ומאני מדין סילוק. ואם כן לא זכה בה יעקב, אלא עשו נסתלק ויחלקו בשוה. והתורת קנאות כתב, דאף כוונת רש"י כהמהרש"א, אלא דעשו בערמתו ושקריותו היה לו פתחון פה לומר דנתכוין שיחלקו בשוה.

ז) גמ', נתעסקו בבזיה. הקשה העץ יוסף, הא עשו מצוה שקיימו ציווי ה' "וישאלו איש מאת רעהו" וכו'. ותירץ, דעשו טפי מהציווי, דרצון הקב"ה היה שיצאו ברכוש גדול, שלא יאמר אותו צדיק "עבדום ועינו אותם" קיים, ואחרי כן "יצאו ברכוש גדול" לא קיים, כדאיתא בברכות (ט:). והם הוסיפו עד שעשו מצרים כמצולה שאין בה דגים. לכך נקטה הגמרא וכל ישראל נתעסקו בבזיה, ולא התעסקו בשאלה כדכתיב "וישאלו" וכו', דכיון דעשו טפי מציוויים חשיב ביזיה. וזה מה שכתב רש"י בסוד"ה נתעסקו בבזיה, וינצלו את מצרים.

ח) גמ', בא וראה כמה חביבות וכו', ומנין היה יודע וכו'. הקשה בחידושי גאונים (על העינין יעקב) בשם הנודע ביהודה, אמאי הקשה מנין היה יודע וכו' דווקא אחר הברייתא דחביבות מצוות על משה. ותירץ, דאי לאו הכי הווי אמינא, דאותן שלא היו בשיעבוד לא לקחו מהביזיה, והוא הטעם שלא נתעסק משה בבזיה. ואיתא בגמרא, דאותן שראו את יוסף לא היו בשיעבוד, ואם כן מכיר בן מנשה לא היה עסוק בבזיה, ולא הוה קשיא "מנין ידע משה", דהוה אמינא דהם אמרו לו. אמנם עכשיו שדרש "חכם לב יקח מצות זה משה" וכו', חזוין, דאף אלו שלא היו בשיעבוד עסקו בבזיה, ועל כן פריך ומנין היה משה יודע. (ויישב בהא מה שהקשו התוס' בד"ה סרח דהלא היו נמי מכיר ויאיר בן מנשה. דהא היו עסוקים בבזיה ולא היה להם פנאי להודיע למשה).

ט) גמ', וכל אותן שנים וכו' שני ארונות וכו' מהלכין זה עם זה. ובמדרש רבה (וזאת הברכה יא, ז) איתא, דנטלו משה על כתפו. והקשה הכתנות אור (ריש פרשת חוקת), אי הכי היאך שימש משה בו ימי המילואים הא

(ג גמ', כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. המהרש"א (חידושי אגדות) דייק, דמדכתיב "אעברה נא ואראה" משמע, שלא היה מתאוה ליקבר בארץ ישראל משום גלגול מחילות, כדאיתא בכתובות (קיא.) גבי יעקב ויוסף. והעין אליהו ביאר, דכיון דמשה נקבר בערבות מואב, שהוא מג' אומות קיני קניזי וקדמוני, שלעתיד לבוא יסופחו לארץ ישראל, וממילא לא יהא בהם גלגול מחילות. עוד תירץ, דאיתא בסיפרי (וזאת הברכה פיסקא שכ"ז), דמחילה יוצאה מקבורתו של משה למערת המכפלה. (ד גמ', שם. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), היאך סלקא דעתך דהיה מבקש לקיים המצות כדי לקבל עליהן שכר, הא איתא באבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. ותירץ, דהיינו במצוה שנתחייב בה כבר, אבל הכא שעדיין לא בא לארץ ישראל, והקב"ה לא רצה שיהא חייב בהן, שפיר מצי לבקש משום קיבול שכר. והרוח חיים (אבות שם) תירץ, דהא דאמרו אל תהיו כעבדים וכו', היינו כשמכוין להנאתו בלבד, אבל אם מכווין שיבוא לו שכר, כדי שיהיה מזה נחת רוח להשם יתברך, בהטיבו עם ברואיו, זוהי העבודה המעולה. והעין אליהו תירץ, על פי מה דביאר הרמב"ם (אבות פ"ד מ"ב), דשכר מצוה מצוה, היינו, ההנאה דעשיית המצוה הוא שכר המצוה, והכא נמי משה חפץ לבוא לארץ ולקיים המצוות, וזה יהיה שכרו.

פרק היה מביא

(ה מתני', כפיפה מצרית. כתב המלאכת שלמה, דאפשר דצריך לגרוס כפיפה מצרית, שנעשית מצורי דקל. והתוס' יו"ט (לעיל פ"ק מ"ו) הקשה, דגבי חבל מצרי כתב ר"ע מברטנורא, דמפרש בירושלמי (פ"א ה"ו) לפי שעשתה מעשה מצרים, והכא פירש על שם שעשוי מצורי דקל. אמנם רש"י (ז: ב"ה חבל פירש, אף גבי חבל מצרי דעשוי מצורי דקל, והכי איתא בעירובין (נח.). וכתב, דלירושלמי צריך לומר, דאף כפיפה מצרית היינו ממצרים.

(ו תוס' ד"ה מביא את מנחתה, בסוה"ד, ולא ידענו וכו' ואם סדר התנא דוקא וכו'. אמנם לקמן (יז:) כתבו התוס' בד"ה קודם בתוה"ד, דסדר הפרשה עיקר. והקשו המשנה למלך (פ"ג מסוטה ה"א) והתוס' יו"ט (פ"ב מ"א), דהרמב"ם (פ"ג מסוטה) שינה גם סדר המשנה וגם סדר המקרא. שהקדים משביע להבאת פיילי ונתנית מים ועפר, ואחר כך, אחיות בגדיה וסתירת שערה, ולאחר מיכן מביא המנחה. ותירץ הכסף משנה (פ"ג הי"א), דהא דאיחר אחיות בגדיה וסתירה שערה, משום דפסק על פי הירושלמי (פ"א ה"ה), דקריא אמר מקרין ואחר כך מבזין, ומתניתא אמרה מבזין ואחר כך מקרין, ופסק בקרא. והקשה, היכא איתא בקרא דמקרין ואחר כך מבזין, הא ברישא כתיב "ופרע את ראש האשה" וכו' ואחר כך "והשביע". ותירץ, דמדכתיב בתריה, "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות", משמע, שאחר השבועה היה נותן המנחה על ידיה, דאין לומר שנתן המנחה על ידיה ואחר כך משביעה וכותב המגילה, דאמאי תהא המנחה בכל המעשים על ידיה. וכיון דנותן על ידיה אחר מחיקת המגילה הוא הדין לפריעת ראשה. והמרומי שדה (לקמן יט:): כתב, דהוא טעות הדפוס, וצריך לגרוס איפכא "קריא אמר מבזין ואחר כך מקרין, ומתניתא אמרה מקרין ואחר כך מבזין". ותירץ בהא הא דהקדים משביע וכותב בתחילה.

(ז גמ', וזו אינה טעונה לא שמן. ביאר הפנים יפות (במדבר ה' ט"ו), דאינו נותן שמן, כדי שהקמח לא יוכשר, ולא יקבל טומאה. משום דיש לחוש שתעלים טומאתה מחמת נדות, או שתטמא עצמה למת, וכשיתן הכהן את המנחה על כפיה, תטמא את הכלי, ואת המנחה במשא. ומשום הכי נמי הכהן בעי להשקותה, משום דהמים בעו להיות קדושים, ואם טמאה היא, והיתה שותה בעצמה, היתה מטמאת המים

לך בעולם הזה. והבן יהוידע ביאר לשבח, דכיון דאפילו בשעה שראוי לכעוס עליהם ולדבר עמהם קשות, דיבר בלשון נקיה, ולא אמר להם "די לכם", אלא "רב לכם", גם הקב"ה כיבדו בהאי לישנא, ולא אמר לו די לך, אלא רב לך.

(טז גמ', היום מלאו ימי ושנותי, וכו' שבת של דיו זוגי. כתבו התוס' במנחות (ל) ד"ה מכאן ואילך, דלכך נוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, על שנפטר משה באותה שעה. והקשו, היאך כתב בשבת "בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום", ודוחק לומר דכתב מערב שבת. והרא"ש בפסחים (פ"י סימן י"ג) הקשה, דהא איתא במדרש רבה (דברים ט, ט) דאותו היום כתב י"ג ספרי תורה, והיאך כתבם בשבת. עוד הקשו, דבסדר עולם משמע דמת בערב שבת. לכך כתב הרא"ש, דהא דאומרים צדקתך היינו על המתים שיחזרו לדינם. והב"ח (באו"ח סימן רצ"ב סק"ב) תירץ, דמת בערב שבת, ובו ביום מלאו ימיו ושנותיו, וכתב י"ג ספרי תורה. אבל קבורתו בגיא, שקברו הקב"ה, היה בשבת במנחה. ובין מיתה לקבורה היה מונח בין כנפי שכניה כדלקמן.

(יז גמ', ופטען משה בפסיעה אחת. הקשה הטעמא דקרא (דברים ל"ד א'), הא כתבו התוס' במנחות (הובא באות הקודמת) דמשה מת בשבת, ובשבת אסור לפסוע פסיעה גסה כדאיתא בשבת (ק"ג). ותירץ, דכיון דה' ציוהו, שרי, כדאמר רבי יהושע בן לוי בברכות (ו:). ובהא ביאר הא דכתיב (שם ל"ד ז'), "ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו" וכו'. דאתי למימר. דאף דפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות, לא כהתה עינו.

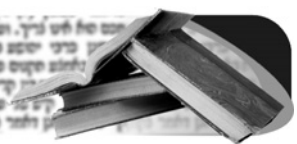
(יח גמ', תניא ר' אליעזר הגדול אומר י"ב מיל וכו'. ביאר העין יעקב בשם האליהו זוטא, דאתי לשינויי אהא דכתבו התוס' בד"ה סמליון דהוא מלאך, דקשה, דהא ספרא רבא הוא לשון תרגום, ואין המלאכים מכירים בלשון ארמי כדלקמן (לג.). ותירץ, דהיה בת קול, ולקמן (שם) אמרינן, שאני בת קול דלאשמועינן עבידא, ופירש רש"י (לג.) בד"ה שאני, דאותו מלאך הממונה על כך יודע בשבעים לשון, מפני שעשוי להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות. ועיין שם מה שביאר מעצמו.

(יט גמ', ויש אומרים לא מת משה. ביאר המשך חכמה (דברים לד, ה), דהאדם נקרא "הולך", כי הולך ממדרגה למדרגה לזכך נפשו ורוחו. לא כן המלאכים דנקראים "עומדים", ואינם הולכים ממעלה למעלה, כי המה שכליים מופשטים. ולכך הצדיק שמת, אף כי נפשו צרורה בצרור החיים, מכל מקום נקרא מת, מצד מעלתו דנעשה מהולך לעומד. אבל משה רבנו שהשיג תכלית ההשגה, והיה למעלה ממלאכי השרת, אינו נקרא מת. וזהו שאמר "מה כאן עומד ומשמש" וכו', דדייק לומר "עומד", כי לא היתה מדרגה שלא השיגה, ונקרא עומד כמלאכים, ולא מת.

דף יד ע"א

(א גמ', הראוני היכן משה קבור. ביאר הבן יהוידע, דהטעם דרצו לידע זאת, מפני דרצו להחריב בית המקדש ולהגלות את ישראל, וחשו פן ילכו ישראל על קבר משה ויתפללו שם, וזכותו יגין שלא יצליחו נגדם, לכך רצו לידע אם אפשר לאדם לידע היכן הוא קבור, וישמרוהו, כדי שלא יבוא איש להתפלל שם.

(ב גמ', אף משה רבנו אינו ידע. ביאר המשך חכמה (דברים לד, ו'), דאמרינן בירושלמי (יבמות פט"ז ה"ג), דג' ימים הראשונים הנפש טס על גופו, ובשבת (קנב:) איתא, דכל י"ב חודש נשמה עולה ויורדת, כי להנפש יש קישור אל הגוף, וכדרך כל הנפרד, שאינו רחוק ממקום הנפרד ממנו, שחוזר ומגפפו. אבל משה שלא היה שייך אל הגשם כלל בחייו, והיה נבדל מאשה, ומ' יום היה בלא לחם ומים, ודבר ד' עמו פנים אל פנים. מיד שפסקה ההתקשרות בין נפשו לגשמו, עלה בין אראלי קודש. ו"לא ידע", היינו כמו לא הכיר. שלא היה שייך אל מקום קבורתו כלל. וכעין זה כתב המהרש"א (חידושי אגדות).

בשפתותיה, או במשא הכלי, ולא יבדקה. ולכך נתן לה הכהן בכלי חרס **לתוך פיה** [שלא יגע בשפתיה], דאין בית הסתרים מטמא. ומהאי טעמא בעי נמי כלי חרס, שאינו מיטמא מגבו, שלא תטמא הכלי בשפתותיה ותחזור ותטמא המים. והקשה **המנחת קנאות**, הא לא מצינו שטמא מת יטמא בהיסט. ועוד, הא מנחת חוטא נמי לא בעי שמן ולבונה, **ולקמן** (טו). איתא, דבהא דמיא למנחת סוטה, **ובמנחות** (נד). איתא, דמנחת חוטא מגבלה במים וכשירה דמאי חריבה **משמן**, ואם כן גם במנחת סוטה כן. ותירץ, **דמהרמב"ם** (פ"א ממעשה הקרבנות ה"ד) נראה, דאי נתן בה מים כשרה רק בדיעבד. מיהו אכתי תמה, אהא דכתב דמגע פיה חשיב בית הסתרים, הא **ביקדושין** (כה). איתא דלשון חשיב גלוי לענין טומאה.

דף יד ע"ב

ח' תוס' ד"ה אי משום, בסוה"ד, למאן דאמר מאיימין וכו' מקריב מנחתה ואחר כך שותה. **הרמב"ם** (פ"ג מסוטה ה"ט-ט"ו) פסק, דמוחק המגילה, ואחר כך מניח המנחה על ידיה כדי ליגעה, ואחר כך משקה ומקריב המנחה. ובפ"ד ה"ד פסק, דמאיימין עליה שתשתה. והקשה **הש"ם וישפה** (שם פ"ד ה"ה) דלדבריו הדרא קושיית התוס', אמאי מניח המנחה על ידיה כדי שתורה, הא מאיימין עליה שתשתה. ותירצו **התוס' יו"ט והרומי שדה**, דקושיא מעיקרא ליתא, דהא דנותן על ידיה, היינו כדי שתודה אם נטמאה, וכיון שכן לא איכפת לן במאי דנמחקה המגילה דאין בשתיתה כלום. והא דמאיימין, היינו באומרת דלא נטמאה ואיני שותה, דלאו כל כמינה שלאחר שנמחק השם, לעמוד בספק.

ט' גמ', אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב. התורה קנאות הקשה, מאי שנא דגבי ביכורים איתא (במתניתין **דביכורים** פ"ג מ"ח), דעשירים מביאים ביכוריהם בקלתות של כסף וזהב, והעניים בסלי נצרים של ערבה קלופה, והכא גם העניים מביאים בכלי כסף. ותירץ, דהיינו משום דמנחות קדשי טפי מביכורים, ובעינן כלי הראוי לכלי שרת, וכדכתיב בסוף ישעיה (ס"ו כ') "כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור".

י' גמ', וכחן מוליכה אצל המזבח וכו'. הקשו **התוס' הרא"ש והתוס' שאנץ**, מהא דאיתא **במנחות** (יח.), דמקמיצה ואילך מצות כהונה, ואמאי לא אמרו דמצות כהונה כבר מהגשה ואילך, דהוי קודם קמיצה. ותירץ **התוס' הרא"ש**, דלא נקט לה משום דאיכא מנחות דלא בעו הגשה. ומהאי טעמא אתי שפיר נמי הא דלא חשיב תנופה, שלא היתה בכל המנחות. **והתוס' במנחות** (ט). **ד"ה מקמיצה** תירצו, דלא איירי אלא בד' עבודות. **והשיטה מקובצת בשם התוס' הרא"ש** תירץ, דאי הוי תני מהגשה ואילך, הוה אמינא דקמיצה כשרה בזר, דשאני הגשה דאין זר יכול ליקרב למזבח, אבל קמיצה כשרה בעזרה. אך הקשה עליו, הא בקמיצה נמי כתיב להדיא כהונה "וקמץ הכהן". **והמגיה על תוס' שאנץ** (כאן) הגיה בתירוץ, דאי לאו קבא דוקמץ, הוה אמינא הגשה דוקא.

יא' גמ', ונותנה בכלי שרת ומקדשה בכלי שרת וכו' שמעת מינה כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת. כך גרס **רש"י ד"ה אין מקדשין**, דהכי משמע ליה לישנא דברייתא, "ונותנה בכלי שרת ומקדשה בכלי שרת". ואליבא דידיה למסקנא, כלי שרת מקדשין אף שלא לדעת, וכמו שפירש **בד"ה נותנה לקדשה. והשיטה מקובצת** גרס **בשם הרא"ש**, "שמעת מינה כלי שרת מקדשין שלא מדעת". דהיינו, דבכלי שנותנה מתקדשת אפילו לא יכוין לקדשה. והכי משמע ליה לשון הברייתא דלעיל. ומשני ונותנה לקדשה בכלי שרת, שיכוין כדי לקדשה.

יב' גמ', שם. הקשה **הקרבן אורה**, אמאי בעי דעת, הא מסקינן בריש **זבחים** (ב:) דסתמא לשמה כשר, והכא נמי גבי מנחה דקידוש הקומץ בכלי, הוי כקבלת הדם, דכשר אפילו בסתם. ותירץ, דהכא דהוא תחילת קידוש המנחה בקדושת הגוף, בעינן דעת, דהא כשהקדישה לא היה

עליה אלא קדושת דמים, וכמו שפירש **רש"י בד"ה אין מקדשין**. **יג' גמ', למה לי הא קדשה חרא זימנא וכו' מידי דהוה אדם וכו'.** פירש **רש"י בד"ה הדר מקדש** ליה בכלי, שמקבלו בכלי שרת, דכתיב "וישם באגנות" (עיין באות הבאה). **ובזבחים** (יג:): למסקנת הגמ' קידוש הקומץ דמי לקבלה דדם, וכיון דאידי ואידי מתן כלי הוא, מה לי מה שהדם נכנס ממילא למזרק, מה לי דקא שקיל ומכניס הקומץ בידו לכלי. ופירש **רש"י**, דקומץ בעי נתינה לכלי לקדשו, דשלא בכלי שרת פסולה. וכתב המקור מסוגיין, דאמרינן מידי דהוה אדם וכו', קומץ נמי אף דקדשה מנחה כולה בכלי, בעי לקדושי קומץ זימנא אחריתי, הלכך עבודה חשובה היא ומפגלה. אם כן חזינן דדין הנתינה בכלי מדין קידוש קומץ הוא. וכן משמעות הגמ' **במנחות** (כו). דאף רבי שמעון בעי קידוש כלי, והא דפליג היינו לענין מעשה נתינת הקומץ על גבי אישים. [ועיין בקרבן אורה, ודבריו צרכים עיון].

יד' רש"י ד"ה הדר מקדש, הביא המקור מ"וישם באגנות" ונראה לבאר, לפי מה שהובא באות הקודמת, דילפינן דבעי קידוש בכלי. מהא דאף דהדם נכנס ממילא לאגנות, מכל מקום כיון שמקבלו ביד חשיב מעשה. הלכך לא כתבה התורה, "ויקבל באגנות", כי קירוב המזרק אל הבהמה, היינו "וישם". והווי כאילו הכניס הדם בידים לקדש, כיון דבעינן מעשה קידוש].

טו' גמ', אף על גב דקדשתיה סכין וכו'. כתבו **התוס' הרא"ש והתוס' שאנץ**, דמשמע דהאי סכין הוי כלי שרת, ומקדש הדם. וכמו שהוכיח נמי מעוד מקומות. ודלא **כרבנינו אפרים בתוס' חולין** (ג). **ד"ה כגון**, דכתב, דלא בעי בשחיטה כלי שרת, והוכיח דבריו, מדקתני **בזבחים** (מו.), שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת, ולא תני שחיטתן בכלי שרת. ועוד מדקתני **בחולין** (שם) שבדק קרומית של קנה ושחטה, והא אין עושין כלי שרת מעץ, וכן דייק **מפסחים** (סו.), דקאמר למחר הביא כל אחד **סבינו** דהיינו דלא היה כלי שרת. **והתוס' הרא"ש** דחה ראיותיו, דההיא דקרומית של קנה איכא למימר שתקנה ועשאה כעין כלי, וכו' יוסי ב"ר יהודה דאמר עושין כלי שרת עץ. וההיא דפסחים איכא למימר, שכל אחד הקדיש סבינו מערב שבת. והא דלא תנן שחיטתן בכלי שרת, כמו לגבי קבלה, איכא למימר, דגבי קבלה לא הזכיר הכלי, אלא משום דבעי שיהא גם הכלי בצפון, לאפוקי אם הבהמה בצפון והכלי בדרום, והדם מקלח בתוכו. תדע, דגבי קדשים קלים ששחיטתן בכל מקום בעזרה, לא קתני וקבול דמן בכלי שרת, אף דבעי נמי קבלה בכלי שרת. ועוד יש לומר, כיון דאיכא אשם מצורע שמקבל מן הדם ביד, איצטריך למיתני בכל הקדשים דקבול דמן בכלי שרת.

טז' רש"י ד"ה הקרב אותה, בתוה"ד, פתוח הוא וכו' ככל הללו של היכל. כתב **הרש"ש**, דמשמע מדבריו דאינו לפני ד' אלא מה שכנגד חללו של היכל, בלא הפסק כלל. והקשה דהא על כרחך אין הקרן נגד החלל דהא מפסיק הכותל. ותירץ, דדוקא אי לא היה כתיב אלא "לפני ד'" הוה אמינא שהיא ממש נגד החלל ללא הפסק, אבל כיון דכתיב גם "אל פני המזבח", על כרחך הא נמי מיקרי "לפני ד'".

יז' רש"י ד"ה סכין, בתוה"ד, עבודתן מחנכתן. כתב **התוס' הרא"ש**, דאינה ראייה, דהא שחיטה לאו עבודה היא, דכשרה בזר. אלא טעמא דבעי כלי, משום דילפינן מעולה, דכתיב בה "ויקח את המאכלת" וכדאיתא **במנחות** (פב:).

דף טו ע"א

א' רש"י ד"ה ה"ג ומקטירו וכו'. **התוס' ביומא** (סז:): **ד"ה אטו**, ביארו, דהוקשה לרש"י, הא בכמה דוכתי קתני מעלה ומקטירה בכלי שרת, ולא פריך הכי. וכתבו, דאין צריך להגיה. דאיכא למימר, דאף דגבי זבחים פריך לה **בפסחים** (סה:): **וביומא** (סז:). שאני מנחה. דכיון דפריך לה הכא, ושני לה, לא חש לאקשווי בשאר מנחות, כיון דשם מנחה אחת היא.

הנאמרים בתורה, לא ישתנה הדין היכא דלא שייך הטעם.

דף טו ע"ב

ח) מתני', פילי של חרס. פירש רש"י ד"ה פילי, כוס של מים. וכתב הכרם נטע, דרצה לומר כוס גרוע, שאין ראוי לשתייתו, ומויעד למים ששותין העניים השפלים, כדלעיל (ט). היא השקתהו יין וכו'. ור"ע מברטנורא ביאר, דפילי היינו כוס בלשון יוני. והכרם נטע ביאר, דאפשר לפרש, דשיעור סתם כוס היינו רביעית, והכא כיון דלתנא קמא בעי חצי לוג, קורהו "פילי" מלשון כוס כפול. ואפשר, דשאני פילי בחד יו"ד, מפילי בב' יודיין שהוא לשון יוני. ובנגעים (פי"ד מ"א) פירש ר"ע מברטנורא, פילי מזרק. וכתב התפארת ישראל (אות א'), דהיינו בלשון ארמי. וכתב, דנראה טפי כדפירש הכא דהוא כוס ארוך ועמוק טפי ממזרק, ובלשון יוני.

ט) מתני', היה מביא פילי של חרס. במשניות גרסין אף במתניתין "חדשה". וכתב הגרע"א, דנראה דלא גרסין ליה, מדמייטין בגמ' עלה דמתניתין, "תנא פילי של חרס חדשה", משמע דבברייתא נזכר יותר ממתניתין. ועוד, דהא לסלקא דעתך דגמ' דטעמא דבעי חדשה, היינו מגזירה שוה ממצורע. אמרינן, דהכי נמי בעי מים חיים, ואיך יתיישב למתניתין, דלא סברה דבעי מים חיים. והקשה הרש"ש, אמאי לא נסייע ממתניתין דבגמרא לא גרסו ליה. (ועיין באות הבאה). ועוד, מנין לו דלתנא דמתניתין לא בעי מים חיים בכיור. אדרבה בסוכה (מח.) נראה דהיה ממעיין, דתנן דניסוך המים מן השילוח דהוא מעיין, והתוס' (שם מח:) בד"ה מנא כתבו, דבעי דוקא מעין, ותנן התם נשפכה וכו' היה ממלא מהכיור, אלמא דמי מעין הוא.

י) מתני', שם. כתב המלאכת שלמה, דבירושלמי (פ"ב ה"ב) משמע, דגרסין במתניתין "חדשה". דאיתא התם, מאן תנא חדשה וכו'. וכן משמע ברמב"ם (בפירוש המשניות). וכתב, דאפשר דרש"י נמי גרס לה. והא דכתב בד"ה לא שנו, דרבנן דמתניתין מכשרי בישן. לאו אמתניתין קאי אלא אברייתא, דקתני בה "דברי ר' ישמעאל", מכלל דרבנן פליגי עליה. והמים חיים כתב, דמהא דפסק הרמב"ם (פ"ג מסוטה ה"ט) דבעי חדשה, אין להוכיח דסבר דלא פליגי, דאפשר דתנא דמתניתין ארבי ישמעאל קאי, והא דפסק כוותיה היינו משום דשקלו וטרו בגמרא אליביה. ועוד, דלרבא דמפקינן ליה מ"בכלי חרס", תו ליכא למיפרך מהא דלא בעי מים חיים ואתיא אפילו כרבנן. ועיין באות הקודמת, ולקמן אות יג.

יא) מתני', כשם שממעט בכתב וכו'. כתב הקרבן העדה (ירושלמי פ"ב ה"ב), דלפום ריהטא נראה, דתנא סימנא קא יהיב, ואין זה מדרך המשנה. לכך פירש, דבעינן דיהא מראה מים ומראה דיו לאחר שנמחקה המגילה, וכיון דממעט בכתב אם יהיה חצי לוג מים לא היה מראה דיו, וכן ביאר הרד"ל. והתוס' יו"ט ביאר, דהכי גמירי להו, שצריך מים למחוק הכתב יפה בקלות. והקשה השיירי קרבן, דאם כן הוי ליה לר' יהודה למימר אף ברביעית, דהא ודאי חצי לוג עדיף דנמחק טפי בקלות.

יב) גמ', פילי של חרס חדשה. כתב הגרע"א (על הרמב"ם פ"ג מסוטה ה"ט), דטעם הדבר כדאיתא במדרש רבה (אמור פכ"ז) מפני מה סוטה אינה שותה בכוס של חברתה, שלא יאמרו בכוס זה שתת פלונית ומתה, שלא יהיה עוד לבית ישראל למזכיר עוון.

יג) גמ', מה מים חיים וכו'. הקשה השיירי קרבן, (ירושלמי פ"ב ה"ב), דלפי זה לא בעי למילף ממצורע, דהכי נמי כתיב "ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרס", ואיכא למידרש כלי דומיא דמים, שלא נעשה בהם מלאכה, כי היכי דילף במצורע. ותירץ הרש"ש, דרבה בעי ליישב אף לרבנן דסבירא להו דמי כיוור משאר מימות הוא.

יד) גמ', דברי ר' ישמעאל. כתב הרמב"ם (פ"ג מסוטה ה"ט), דמביא כלי

עוד פירשו, דפריך, וכי חובה הוא שיוליכנו בכלי שרת, מדקתני להו גבי סדר מנחה. והתוס' ישנים שם כתבו, דקושטא דמילתא אינו כן, אלא מעלהו ומקטירו בהמיינו. והקשה הקרן אורה, הא במנחות (כו.) איתא להדיא, דר' אלעזר ור' שמעון אינהו דמכשרי התם. אבל לרבנן בעינן להקטיר בכלי שרת ובלאו הכי פסול. ואף ברמב"ם (פ"ג ממעשה הקרבנות ה"ב) משמע, דאם הקטירין שלא בכלי שרת פסולה. ותירץ התורת קנאות, לפי מה שכתב הקדושת יו"ט (במנחות) דדוקא לענין העלאה בעו רבנן כלי שרת, ולא בהקטרה. דהיינו הנתניה על גבי האישים, ואף בדברי הרמב"ם, כבר כתב הלחם משנה (פ"ז ה"א שם) דיש לפרשם שאינו חובה.

ב) גמ', והאיכא מנחת חוטא וכו' לא ישים עליה שמן. כתב החינוך (מצוה קכ"ה), דבהך שעבר ונתן שמן במנחת חוטא עני, לוקה. והקשה המנחת חינוך (אות ט), מאי טעמא דוקא כהן, הא לא מצינו בשום מקום דאינו נוהג אלא בכהן, דהא יציקה כשרה בור. ואפילו אי פסול בור, מכל מקום ודאי מי שיתן בה שמן פוסלה ולוקה. וכן הרמב"ם (פרק י"ט מסנהדרין) אינו מזכיר כהן. וכן קשה גבי מנחת סוטה דכתב החינוך (מצוה שס"ו) דבהך לוקה.

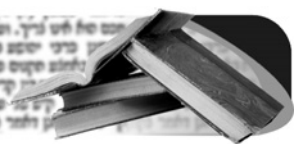
ג) רש"י ד"ה ומפני מה, דכתיב וכו' הבא בנדר ונדבה וכו'. וביארו התוס' ד"ה טעונה נסכים, בתוה"ד, דאפילו הכי מאחר שהוא חוטא היה צריך לענשו בקרבן גדול. והקשה הכרם נטע, אי הכי, מאי פרכה הגמ' דחטאת נזיר תהא טעונה נסכים, הא אינו בנדר ונדבה, וכיון דלאו חוטא הוא אין ראוי לענשו בקרבן גדול. ותירץ, דאף להווא אמנא נזיר חוטא הוא לר' שמעון, וכדכתבו התוס' בד"ה סבר. אלא דסלקא דעתך כסוגיא דנזיר (ב:) דאף על גב דחוטא, נאה הוי, ויצא שכרו בהפסדו כדכתבו התוס' (שם) בד"ה ואמאי. וכיון דהוי חוטא ונאה, ראוי שקרבנו יהא מהודר, ולענשו מצד החטא. ומשני, דנזיר טהור נמי חוטא הוא ודלא כסוגיא דנזיר, ולא מקרי נאה דהחטא רב יותר, וכיון שכן, לא יהא קרבנו מהודר. **ד) גמ', בדין הוא וכו' אלא שלא יהא קרבנו מהודר.** החינוך (מצוה קכ"ה) הוסיף טעם, שהתורה חמלה על העני שלא להטריחו יותר מדאי. וחייבתו רק מעט קמח, שאי אפשר לשום אדם אפילו בדלי דלות בלעדיו. ולכך נמי אין מביא לבונה. והקשה המנחת חינוך (אות א'), הא כיון דאמר ר' שמעון בדין הוא וכו' מפורש, בגמרא דלא מחמת חמלת העני דינו כן.

ה) רש"י ד"ה וכי קא מיייתי קרבן, שיש טומאות וכו'. הקשה התורת הקנאות, הא איתא במנחות (צא:) דבעינן תרי קראי לחטאת ולאשם דמצורע דיטענו נסכים, משום דאשם להכשיר לבוא למחנה וחסאת לכפר, ואין למידין זה מזה. וכתב רש"י שם בד"ה הני מילי, דחטאת לכפר, דעל ז' דברים נגעים באים, וסותר להא דהכא. ולולא דברי רש"י יש לבאר, דכיון דחטאת אתי להתירו בקדשים, לא דמי לאשם דבא להתירו לבוא במחנה, ובעי קרא אחרינא, ולא קשיא.

ו) גמ', אלא מעתה חטאת נזיר. כתב הפורת יוסף, דלא פריך מאשם נזיר טמא. משום, דגבי נזיר טמא הוה פשיטא לגמ' דחוטא הוא, כדכתיב "וכפר מאשר חטא על הנפש". ודוקא בנזיר טהור לא ידע, והתוס' ד"ה סבר, מצו לאוכוחי מהא דאיירינן בנזיר טהור.

ז) גמ', סבר לה כר' אלעזר הקפר וכו'. הגבורת ארי בתענית (יא.) הקשה, הא אף רבי אליעזר הקפר מודה בנזיר כעובדא דשמעון הצדיק בנדרים (ט): דאינו חוטא, ואמאי מיייתי קרבן. ותירץ התורת קנאות, דכבר כתב הר"ן בנדרים (ד.) בד"ה ועוד, דגם לר' אלעזר אינו חוטא גמור, ועיקר קרבנו לא אתי לכפרה, ולדבריו על כרחך צריך לומר דגזירת הכתוב הוא מטעם אחר, רק דבחוטא הוא נמי מכפר, ונזיר שאינו חוטא מביאו מפני הגזירת הכתוב, [וכעין דברי הר"ן כתבו נמי התוס' בתענית (שם) בד"ה אמר שמואל דהמצוה רבה על החטא]. והא דנזיר כעין שמעון הצדיק טעון נסכים, היינו משום שלא רצו לשנותו משאר נזיר, דאדיננים

איכא למימר דפסול.

כ גמ', יכול יחפור בקרדומות וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ד מסוטה ה"ג), ולא יחפור בקרדום בהיכל ויוציא עפר שנאמר "אשר יהיה בקרקע המשכן", ואם חפר והוציא עפר כשר. וביאר האור החיים (במדבר ה' ט"ו), דצוה שלא יחפור בדקר אלא מהעפר המוכן לפני ד' בלא הפסק בנין, משום היותם יותר קרובים ומרגישים בהשראת השכינה, והרגש זה אינו בעפר שהוא חוץ למקדש כי לא טעם טעם זה עד הנה, לעשות אשר חפץ ד' עשות.

כא רש"י ד"ה איסי בן יהודה, בתוה"ד, דשילה משכן הוא. כתב התוס' הרא"ש, דאין צריך למחוק שילה, משום דאיתא בזבחים (ק"ח). דבית של אבנים היה, ולא שמיה משכן. והקשה השיטה מקובצת, הא בתהילים (עח, ט) קרי ליה משכן, דכתיב "ויטש משכן שילו אהל שכן באדם". ותירץ התורת הקנאות, מהא דבזבחים (ק"ח). רמי, כתוב אחד אומר "ותביאהו בית ה' שילה", וכתוב אחד אומר "ויטש משכן שילה", הא כיצד, לא היתה שם תקרה, אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן. ואפשר דבעי קרא, משום שהוא משונה ממשכן שבמדבר, וכעין דכתבו התוס' בד"ה ובית עולמים.

דף טז ע"א

א תוס' ד"ה לרבות נוב, בתוה"ד, דלמא קסבר איסי וכו'. הקשה הקרן אורה, הא ר' יהודה סבר התם דאין מנחה בבמה, ואפילו בבמה גדולה. ותירץ, דסבר כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא.

ב בא"ד, שם. כתב המהרש"ל, דהתוס' מקיימין נמי גירסא דשילה, משום דאינו בכלל משכן יותר מבית עולמים, דבית עולמים מצינו דהוי בכלל אוהל מועד כדהקשו התוס' ד"ה ובית עולמים, ושילה מצינו ביומא (מד). דלא הוי בכלל אוהל מועד. ותמה הקרן אורה, דהא בלשון משכן ודאי גם שילה בכלל, ודוקא "אוהל מועד" הוה אמינא דלא הוי אלא אותו שבמדבר.

ג בא"ד, בסוה"ד, והשתא הוצרך לרבות וכו'. והתוס' הרא"ש כתב, דהוצרך לרבות משום דרחמנא אמר "משכן" שהוא עומד בקדושתו כמשפטו שיהא שם הארון בבית קדשי הקדשים, ובנוב וגבעון לא היה ארון, כי היה בקרית יערים.

ד גמ', אליבא דבית שמאי לא תיבעי לך. כתב התוס' שאנץ, דלשיטת רבינו תם (ספר הישר סימן תסה-תסו), דדוקא באפר אוכלין פליגי, אבל באפר עצים מודו דהוי עפר ומכסין בו, הכא נמי לענין סוטה מיבעיא ליה באפר אוכלין, ולא באפר עצים. אמנם לשיטת רש"י (ביצה ח). דפליגי אף באפר עצים, אתי שפיר טפי, דמיבעי ליה בכל מיני אפר. וכתב המנחה חרבה, דהיינו דוקא לפירוש הרשב"א (שם) בדעת רבינו תם, אבל התוס' (שם) בד"ה הכי קאמר פירשו, דדוקא גבי כיסוי הדם מודו משום דמגדל צמחין, מיהו לשאר דברים לא איקרי עפר.

ה גמ', בג' מקומות הלכה עוקרת. הקשה המשנה למלך (פ"א מחמץ סוף ה"ז), לדעת הרא"ם על הסמ"ג, דהאוכל חמץ חייב בכל שהוא שנאמר "לא יאכל" ואכילה כל שהוא משמע, והא דאינו חייב כרת או קרבן אלא בכזית, היינו משום דאתי הלכתא דאפקיה לקרא ממשמעותיה. הא הכא איתא דבג' מקומות הלכה עוקרת ולא איתא להא דחמץ. ותירץ בשו"ת החתם סופר (או"ח סימן ק"מ), דלא מיקרי עוקרת אלא כגון עפר וכו' דבכל התורה אינו כן, אבל גבי אכילה דהלכה היא בכל מקום דשיעורא בכזית, לא מיקרי עקירה.

ו גמ', והלכתא מגלח כדלעת. ובמתני' בנגעים (פ"ב מ"ד) תני, כשם שנראה לנגעו כך נראה לתגלחתו. וביאר ר"ע מברטנורא, פרט לבית הסתרים. והקשה התוס' יו"ט, אמאי לא אמר פרט לשאר הגוף כדאמרין הכא. ותירץ המשנה אחרונה, דכולה מתניתין לא נחתה לדיני תגלחת אלא אתי למילף איזהו מקום הנראה, לענין דיני ראיית הנגע,

חרס שלא נעשה בה מלאכה מעולם. (עיין לעיל אות י). והקשה הכסף משנה, היאך פסק כר' ישמעאל דבעי כלי חרס חדשה, ובהלכות ביאת מקדש (פ"ה ה"ב) פסק כחכמים דמי מקוה כשרים לקידוש. ותירצו התוס' יו"ט והמשנה למלך, דלמסקנא אפילו למאן דלא בעי שיהיו מי הכיור מים חיים, מצי למילף ממצורע שכלי חרס תהיה חדשה. וכתב המרומי שדה, דלפי זה אתי שפיר הא דפירש הרמב"ם (שם) דנתאכמו היינו ככלי בלא מאורח הזמן, ולא כרש"י בד"ה אלא שלא, דנתאכמו פניו מחמת האור. משום דרש"י פירש כן לטעמיה דרבנן מכשרי בישן. אבל להרמב"ם דלא מכשירי אי נתאכמו מחמת האור בלאו הכי פסול, משום דהווי ישן.

טו גמ', אמר קרא בכלי חרס שאמרתי לך. הקשה בחידושי הגרע"א, דאם כן תיבת "חרס" מיותרת, דלכתוב רק "בכלי", דהיינו כלי שאמרתי לך כבר, ונילף מיניה כוליה דינא, דבעי שיהא חרס וחדשה. ותירץ התפארת ירושלים (על המשניות), דאי לאו דכתיב "חרס", הוי ילפינן בכלי שאמרתי לך גבי טומאת כלים בפרשת שמיני (ויקרא י"א ל"ג), דהיינו דבעינן חרס דוקא ותו לא. מה שאין כן השתא דכתיב "בכלי חרס" על כרחך בעינן למימר, דכלי שאמרתי לך היינו חדשה, דהא חרס נקט בפירוש.

טז תוס' ד"ה מה מים, בתוה"ד, שלא יצק מן הדדין. הקשה בהגהות הרד"ל, הא בזבחים (כב). דרשינן "ממנו" ולא מתוכו. וכתב דאולי אין הכי נמי, אם הדיח ידיו בתוכן נפסלו המים משום מלאכה. והרש"ל הגיה, שיצק מן הדדין. והקשה הרד"ל, דאם כן פשיטא דהמים הנשארים כשרים, דהא לא חשיב מלאכה. והמהרש"א הקשה, דלא יתיישבו המשך דברי התוס' דהביאו מנחתום דאיירי בתוך המים. לכך גרס "שלא יצק", ופירש, דהא דרשינן ממנו ולא מתוכו היינו לכתחילה, ובדיעבד קידש ולא חילל. וכתב התורת קנאות, דכן נראה דעת הרמב"ם (פ"ה מביאת מקדש ה"ו), דכתב, דמצוה לקדש מהכיור ואם קידש מכלי שרת כשר, וכתב הקרן אורה בזבחים (כב). דמ"ירחצו" מרבינן כלי שרת בדיעבד, והכי נמי נימא דמ"ירחצו" מרבינן בתוכו בדיעבד. והקשה, אי קידש בתוכו, היכי מצי לקדש בכיור שנית, דודאי לא קיל מנטילת ידיים לחולין, דפסק הרמ"א (סימן ק"ס ס"יא) דפסולין משום דמיקרו שופכין. [כמו שציין בשער הציון ס"ק נ"ז בשם הפרי מגדים]. [אמנם יש לומר,

כיון דהוה כמקוה וכמו שנקטו התוס' לקמן ד"ה ומה, לא דמו כלל].

יז [שם, הנה בתוספתא דידים (פ"ב) איתא דנוטלין ד' וה' זה בצד זה ואינו חושש, משום שמא נעשה בהן מלאכה. דהיינו דוקא משום שנוטלין כאחת. וממילא הוכיח בביאור הגר"א (או"ח ק"ס סעיף י"א) דאסור ליטול במי נטילת חברו, דמיקרי נעשית בהם מלאכה. ולכאורה מאי שנא מהדחה. ואפשר, דדוקא כשנוטל בשפיכה, ועושה מעשה עם המים מיקרי מלאכה. אבל התוספות מיירי בגוונא שנותן ידיו לתוך המים שבכלי, ובכחאי גוונא אינו עושה בהם מלאכה אלא שנטהרו ממילא בהיותם במים. אף דבוודאי אם ידיח בהם כלים, עושה בהם מלאכה דהא אינו מטהרם. (א.ג.)]

יח תוס' ד"ה נתאכמו. תימה מ"ש וכו'. הקשה הקרן אורה מה הדמיון ללולב הא התם היינו משום דחוי אצל מצוות. אבל כאן מה שייך דחוי וסברא בעלמא הוא דכיון דנדחית ונשתנה מצורתה אינה חדשה. [ובודאי שקשה מהא דכתבו תוס' לעיל ד"ה ומה מים דהמים המלמדים על הכלים פסולים מדרבנן, מה שייך דיחוי. (ח.ו.)]

יט תוס' ד"ה והא התם, בתוה"ד, וקשיא לרבי. כתב השיירי קרבן (פ"ב ה"ב), דבירושלמי מבואר כרש"י דאין מלאכה פוסלת במצורע, דאיתא התם, מה מצורע שאין מלאכה פוסלת וכו' חטאת שהמלאכה פוסלת בה וכו'. וכתב הרש"ש, דמדסיים חטאת שהמלאכה פוסלת בה, "לשון נקבה", מוכח, דלא קאי אאזוב, אלא אאיסור מלאכה בשעת מעשיה, דכוותה אינה פוסלת במצורע, אבל אם נעשה מלאכה באזוב גופיה,

הרא"ש ביבמות (פי"ב סי"ב), דרקה דם כשרה ליבום, אף דאיכא צחצוחי רוק, משום דאינו נראה לבדו מפני הדם. מיהו כתב האור זרוע, דרש"י ב"ה ורוק יבמה, והר"ח, פירשו, דבעי שיהא ניכר לעיני הזקנים, ומשמע דסברי דלא בעי שיהא ניכר בתוך הדם.

כד גמ', מים שדם ציפור ניכר בהן. כתב בחידושי הגרי"ז, דצריך לומר דאם נותנים רביעית מים, יש מקום שדם ניכר, ויש מקום שהמים ניכרים, דהא בעינן נמי וטבל במים, ובמקום שהדם ניכר אין המים ניכרים. וכתב, דלרבנן דאמרי דהא דכתיב בדם ובמים כדי לערבן, צריך לומר דליכא דין וטבל בדם ובמים, אלא עיקר הדין הוא לערבן, וסגי באדמימות כל שהוא, כדכתבו התוס' במנחות (פח.). ב"ה רביעית. ועיין לקמן אות כה.

כה) רש"י ד"ה תלמוד לומר מים, גרס ולא גרס במים וכו'. והמלבי"ם (ויקרא י"ד כ"ב) מקיים הגירסא במים. דנתכוין להא דכתיב גבי טהרת בית, (שם י"ד נ"א) "וטבל אותם בדם הציפור השחטה ובמים החיים". וכתב הרש"ש (על התוס' ד"ה מביא), דלפי מה שביאר הקרן אורה, דהא דבעי שיהא ממשות הדם ניכר, משום דאילו היה הכונה על המראה בלבד, הוי ליה למימר במים דהמראה הוא בתוך המים, אבל על המים משמע, ממשות הדם. אתי שפיר הא דלא ביאר רש"י הכוונה אהא דכתיב בטהרת בית, דהתם במים כתיב.

כו) תוס' ד"ה מביא מים (הראשון), בסוה"ד, מיהו לכתחילה מביא חצי לוגם וכו'. והתוס' הרא"ש כתב, דמהכא נראה דלא גרסינן במסכת נגעים "חצי לוג". וכן משמע בנזיר, דחשיב ליה בהדי י' רביעיות, וכדקשו התוס'. וכן כתבו התוס' במנחות (פח.). ב"ה רביעית.

כז) תוס' ד"ה מביא מים (השני), בסוה"ד, וי"ל כיון דממשותו ניכר וכו'. הקשה הגרע"א (בגליון הש"ס), דהא לרבנן לא בעי היכר דם, והדרא קושיא לדוכתא דלא מתקיים וטבל בדם. ואף לר' ישמעאל קשה דרשי ליה מיתורא דדם, והא בלאו הכי בעי שיהא ניכר, שלא יתבטל. ותירץ בחידושי הגרי"ז, דלרבנן ליכא כלל דין טבילה בדם ובמים, אלא דין עירוב בלבד. ועיין לעיל אות כב. והגרע"א כתב, דאעיקר קושית תוס' יש לומר, דדם ומים הוו מין באינו מינו, ובעי ס' לבטלן. והקשה הגרי"ז, הא ששים שייך דוקא לענין איסור כיון דתלוי בטעם, אבל היכא דתלוי במראה ליכא דין ס'.

כח) תוס' ד"ה קטנה ונדחית, בתוה"ד, אי לר' ישמעאל וכו'. הקשה התורה קנאות, מנין להו דבעי ניכר לעיכובא, דלמא אינו אלא למצוה, כדאיתא ביומא (סב:), גבי צפורי מצורע דבעינן שיהו שוין, דאינו לעיכובא, משום ד"ציפור ציפור" ריבה. ותירץ, דהיכא דנקיט לישנא ד"צריב" על האדם העושה, היינו לעכב. אמנם כשנקט צריך על החפצא הנעשה, היינו לכתחילה. והכא דנקט ג' צריכין שיראו, דקאי צריך על האדם, משמע לעיכובא.

כט) גמ', ורבנן אל כלי דוקא, עליו לערבן. הקשה בחידושי הגרי"ז, הא מבואר במתניתין דפרה (פ"ו מ"ב), דלחכמים היכא שנגע האפר במים, אין מקדשין בו פעם שניה, כיון דנעשית מצותו. ואי בלא עירוב לא מתכשר, אמאי במה ששפכו למים נקרא נעשית מצותו. ועוד, כיון שנקרא נעשית מצותו הא בטל ממנו שם אפר, ומה שייך דין עירוב, שמשמעותו עירוב המים באפר. ונשאר בצריך עיון. נולכאורה יש ליישב, דלחכמים, אף דעדיין לא סיים מעשה הקידוש אלא בעירוב, ולא בטל שם אפר ממנו, ומהאי טעמא ממשיך מעשה הקידוש בעירוב. מכל מקום כיון שנתנו במים והחל על ידו מעשה קידוש מים אלו, שוב אינו יכול לקדש בו מים אחרים.]

ל) גמ', ואימא עליו דוקא, אל כלי שיהא חיותן בכלי. כתב הרמב"ן בפירוש התורה (חוקת י"ט י"ז), שנו רבותינו, שהנותן אפר תחלה ואחר כך המים פסול, דקדקו מים חיים אל כלי "שתהא חיותן בכלי". והקשה המהרש"א, הא הכא אמרה הגמ' ד"חיותן בכלי" להכשיר בנתינת אפר

וקאמר שכך הוא נמי לתגלחתו. ומשום הכי לא הזכיר נמי ר"ע מברטנורא נראה ואינו כנוס.

ז) גמ', שם. כתב המשנה אחרונה (נגעים פ"ב מ"ד), דהרמב"ם (פ"ט מטומאת צרעת ה"ב) פירש, דאף למתניתין דפרק ב' (שם), מגלח כל שערו ממש ואפילו בית הסתרים. והא דאמר כך הוא נראה לתגלחתו, היינו שאין צריך הכהן לחפש ולבדוק בבית הסתרים, שמא נשאר שם שער, אף על פי שצריך לגלח הכל. והתוס' יו"ט (נגעים פ"ד מ"ב) כתב בשם הקרן אורה, דמתניתין דפרק ב' אתיא כרבי עקיבא דדריש ריבוי ומיעוט. וכן כתב התוס' אנשי שם (בפ"ד) בשם הבית דוד.

ח) גמ', האי הלכה עוקבת מדרבנן. הקשה בשו"ת בשמים ראש (סימן י"ז), דהכא חזינן כדעת הרמב"ם (בשורש ב), דדבר הנלמד מ"ג מידות קרוי דרבנן. וקשה לדעת הרמב"ן, דסבר דהוא דאורייתא גמור ואינו מכונה בשום מקום דרבנן או דברי סופרים.

ט) רש"י ד"ה והלכה בכל דבר, (השלושי) בתוה"ד, עקירה היא שמלקין וכו'. הקשה התורת קנאות, הא על כרחך ליכא כלל סמך לחייב אוג וספסוף, ואם כן קשיא, דהא כתב הר"ן בשבת (לא: מדרכי הרי"ף) דאין עונשים אדבר דנלמד מהלכה למשה מסיני. ואף על גב דאיכא אסמכתא מקרא כדאמרינן בנזיר (לט:): מרט ספסוף מנין, תלמוד לומר "לא יעבור", הא ר' ישמעאל סבר דאינו דרש מהתורה מדמצריך הלכה. ותירץ, דכיון דאיתא התם בנזיר, דעובר בעשה ד"קדוש יהיה" מלקין, וכעין שכתב המגיד משנה (פ"ב ממאכלות אסורות ה"א) בהא דאין עונשין מן הדין, דהיכא דנאסר בלאו הבא מכלל עשה, אפשר ללאו לבוא מקל וחומר. וטעמו, משום דאין יכולין ללמוד מהדין ב' מדרגות, א. האיסור ב. העונש, וכשהאיסור מפורש ילפינן מדרגה אחת מהדין, דהיינו העונש דאי לאו הכי למאי אתא קל וחומר. והכא נמי כשידענו איסור בלא ההלכה, שפיר מצינו לענוש מהלכה.

י) רש"י ד"ה ואם איתא, בסוה"ד, ור' ישמעאל אפר לאו ממשעותיה ממש. הקשה המהרש"א. דברש"י לעיל ד"ה והלכה בכל דבר (הראשון) משמע, דהלכה אתי לאתווי הזרניך והסיד. ואי הכי, אפשר דאפר הוה שפיר בכלל עפר כבית הלל, ואתיא ההלכה לכל הנך דלא מיקרו עפר בשום דוכתא. ותירץ, דכתבו התוס' בחולין (סח:): ב"ה אלא בדבר, דעפר דקרא לא מיירי אלא בדבר המגדל צמחים, ומריבוי ד"וכסהו" מרבינן כל מידי מגדל צמחין, או מידי דאיכרי עפר, אף דאינו מגדל צמחין. ור' ישמעאל פליג אדרשא ד"וכסהו", ואמר, דכולהו הוי הלכה. והכא איירי בהך אפר דאינו מגדל צמחין, דלר' ישמעאל נפקא ליה מהלכה, והא דכתב רש"י לעיל לאתווי הזרניך וכו' הוא הדין לאתווי אפר דלא מגדל צמחים.

דף טז ע"ב

כב) רש"י ד"ה ה"ג מביא רקבובית ירק וכו', ולא גרס ולא היא. ביאר בתוס' שאנץ, דטעמו דכיון דקבעי מאי הוי עלה, ומייתי עלה תא שמע משמע שבא להוכיח האמת. וכתב, דמשום הכי אין למוחקו, דכן מצינו בכמה מקומות. והרמב"ם (פ"ד מסוטה ה"ב) כתב, דאינו מביא אפר, אבל מביא רקבובית שהוא כעפר. וביאר התורת קנאות, דהיינו שירקב כל כך עד שיהא נדמה לעפר, ובאפר לא שייך זה דלעולם לא ידמה לעפר. ובהגהות רבי שמחה מדעסויא ביאר, לשון הגמרא בתמיה. וביאר התורת קנאות כוונתו, דאם רקבובית כשר אף דלא דמי לקרקע המשכן, כל שכן דאפר ראוי שיתכשר.

כג) גמ' שלשה צריכין שיראו וכו' ורוק יבמה. כתב האור זרוע (סימן תרע"א), דלכאורה היה נראה לפרש דקאי אהא דאיתא ביבמות (קה:), יבמה שרקקה דם, תחלוץ, לפי שאי אפשר לדם בלא צחצוחי רוק. ואתי למימר הכא דבעינן שיהא הרוק ניכר, דומיא דעפר סוטה ואפר פרה דבעינן שיהיו ניכרים. וכן כתב הקרן אורה, דמהכא יש קצת סיוע לדברי

מהלכה דמכסין בכל דבר, הוא הדין בסוטה. דהכא גבי ספר נמי נימא הכי, דלר' יהודה דמהלכה ילפינן דכותבין בכל דבר, אף דכתיב ספר, הלכה עוקבת המקרא, גבי סוטה נמי נימא בכל דבר. אלא ודאי היכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר, והכא נמי לענין אפר, מנא ליה דלר' יהודה בסוטה נמי סגי באפר.

ט בא"ד, ירושלמי תניא ר"א בן שמוע וכו'. **המנחה חריבה** כתב בשם שו"ת **עין יצחק** (או"ח סימן ה'), דאפשר דר' שמעון לשיטתו, דסבר יש ברירה. ואם כן הכא גבי כתיבת השם במגילה, דכותבה על מנת שתשהה, תולה בדעת אחרים דסבר דיש בזה ברירה, וכיון דיש לנו להמציא עצה שלא יהא השם בבזיון, דגניזה נמי הוי בזיון קצת. כותבים את השם על תנאי, דאם לא תשתה לא יהא קדוש, ולכך אינו חושש שיהא השם גנוז על טמאה. וכתב, דאפשר דר' אלעזר בן שמוע סבר דאין ברירה הלכך חייש לה. ומשום דקיימא לן אין ברירה, פסק הרמב"ם (פ"ג מסוטה ה"ח), דכותבים דוקא על עור טהור. **והמנחה חרבה** ביאר, דר' שמעון לשיטתו דכל העומד לישרף כשרוף דמי. והכא, כיון דעומד למחיקה כמחוק דמי, ואין בו קדושה כל כך, ומותר לכתבו על עור בהמה טמאה. ור' אלעזר בן שמוע סבר דלאו כשרוף דמי.

דף יז ע"ב

י גמ', **אתיא תורה תורה**. הרמב"ם (פ"ד מסוטה ה"ז) כתב, כתבה בלילה פסולה שנאמר "וכתב והשקה והקריב", כשם שקרבנה ביום, כך כתיבת המגילה והשקייתה ביום. וביאר הרמב"ם שדה, דלא איצטריך לגזירה שוה אלא לר' שמעון ור' עקיבא דסברי **לקמן** (יט): דמקריב ואחר כך משקה, ואם כן "והשקה" קמא, אינו כסדר, ואי אפשר לדרוש ההיקש. אבל לדידן דקיימא לן משקה ואחר כך מקריב, לא בעינן להא גזירה שוה, אלא היקשא הוא. (וכעין זה כתב הקרן אורה).

יא גמ', **מה משפט ביום וכו'**. הקשה המנחה חרבה, אהא דכתב הסמ"ע (ח"מ סימן ה' סק"ז), דכשמדליק נרות בלילה ויכול לראות ולהכיר בני אדם שרי לדון בלילה, אפילו בתחילת דין. והכא הא כתיבת הפרשה צריכה להיות דוקא מהכתב, כמבואר ביומא (לו:). ועל כרחק צריך להיות בפני הנר, וכיון דאיכא נר הוי כמו יום וכשר נמי לתחילת דין. ולפירוש התוס' ד"ה **מה משפט**, דילפינן מדיני נפשות אתי שפיר. אבל לרש"י ד"ה **משפט ביום**, דילפינן מדיני ממונות, קשה. ותירץ, דצריך לומר, דבדיעבד כשר אם כתב שלא מהכתב, ולכך נפקא מינה בכתיבה בלילה, דאפילו בדיעבד פסול. עוד כתב, דאפשר, דמגילת סוטה חשיב שעת הדחק, כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, ועל כן שרי לבקי בתורה לכתוב שלא מהכתב, כדאמרינן במגילה (יח:).

יב תוס' ד"ה **שנאמר**, בתוה"ד, אם מחק מתוך הספר כשר. כתב הרמב"ם (פ"ד מסוטה ה"ט), וכתב הכהן הא למדת שאם כתבה ישראל או כהן קטן פסולה. והקשה הגרע"א (בהג"ה שם) בשם מהר"י לבית לוי (סימן לו), אי הכי, היאך מוחקין לה מספר תורה, הא בעי דוקא שיכתוב כהן. ואין לומר דאיירי דכתבה כהן, **דבעירו ביין** (יג). איתא, דלמאן דאמר דמוחקין מספר תורה, לא יטיל קנקנתום כשכותב פרשת סוטה, ואי בעי דוקא כהן יותר לישראל להטיל קנקנתום. **והקרן אורה** הוסיף להקשות, דאי הכי אמאי אסר ר' ישמעאל לר' מאיר להטיל קנקנתום, הא ר' מאיר לא היה כהן. ותירץ, דבלאו הכי קשיא הא מגילת סוטה צריך לכותבה ביום, והיאך מוחקין מספר תורה, הא אפשר דכתבה בלילה. אלא נראה, דמאן דאמר מוחקין מהתורה ד"ועשה לה" אמחיקה לחוד קאי, סבר נמי דהכתיבה כשרה בלילה, וכשרה בישראל. דהא בהא תליא.

יג תוס' ד"ה **מה משפט ביום**, כל מעשה סוטה ילפינן מהכא וכו'. עיין לקמן אות טו.

יד בא"ד, בתוה"ד, ולא מסתברא דהא וכו'. ותירץ הטורי אבן במגילה (כא:), דאף על גב דכתיב גבי זקן ממרא. מכל מקום, לא מיירי מהוראת

תחילה. ומשמעות חיותן בכלי היינו כמו שפירש רש"י ד"ה ה"ג ואימא עליו, דעל האפר דוקא, ושתהא חיותן בכלי היינו שיקח בכלי זה מהמעין, ולא מכלי אחר אליו. ועוד, הא איתא בפסחים (לד:), דשתהא חיותן בכלי, אינו אלא מעלה דרבנן.

דף יז ע"א

א גמ', ר' מאיר סבר וכו' האלות לרבות קללות וכו' ר' יהודה וכו' האלות למעוטי וכו'. הקשה הקרן אורה, כיון דלר' מאיר איצטריך "האלות", לרבות קללות הבאות מחמת ברכות, ובלאו האי ריבויא לא הווי יליף לה. אמאי בעי ר' יהודה למעט. ותירץ, דדוקא משום דלית ליה לר' מאיר מכלל לאו אתה שומע הן. ומשום ד"הנקי" כתיב, לכך אי כתיב "אלות", הוי ממעטינן להו. אבל לר' יהודה דאית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, ממילא בכלל אלות הוא, אי לאו דכתיב מיעוטא. ויישב בזה קושית התוס' ד"ה האלות, דהכא דריש ר' יהודה מ"ה ד"ה האלות למעוטי, ובהוריות (ה:). דריש "הקהל" לריבויא. והיינו משום דהכא איצטריך למעוטי, ובהוריות לא איצטריך אלא לריבויא.

ב גמ', למעוטי קללות שבמשנה תורה. ביארו והתוס' שאנן ותוס' הרא"ש, דקללות שבתורה כהנים לא איצטריך למעוטי, לפי שכתובים בלשון רבים. והרש"ש העיר, דרש"י ד"ה כולהו, כתב, דממעט נמי קללות שבתורה כהנים. וכתב התורת קנאות, דסבר, דבסוטה נמי רבים הם דהא איתא לקמן (כו:). כשם שהמים בודקין אותה, כך בודקין אותה. [ומיעוט רבים שניים]

ג תוס' ד"ה האלות, בתוה"ד, ותו קשיא דר' יהודה. והתוס' במנחות (יא:). **בד"ה ור' שמעון** תירצו, דלא דריש להאי דרשא קאמר, דדריש ליה לענין אחר. ועוד תירצו, ד"את" לא דריש "נאת" דריש, ובמנחות כתיב "נאת הלבונה".

ד תוס' ד"ה אמר ר' תנחום, בתוה"ד, ושאל רב. והתוס' בשבועות (לו:). **בד"ה ה"ג** תירצו, דדוקא באיסור חמור כגון שבועה, שנודעו כל העולם כשאמר הקב"ה "לא תשא", אית ליה לר' מאיר מכלל לאו אתה שומע הן. ותוס' רבינו פרץ בנדרים (יא:). תירץ, דגבי נדרים כיון שהולכים בהם אחר לשון בני אדם, דין ממון אית להו.

ה בא"ד, והשיב רבי דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא. הקשה המקנה בקידושין (סב). אתוס' ד"ה בשלמא, הא קיימא לן, כתובה דרבנן. ואם כן הוי סוטה איסורא דלית ביה ממונא. [אנאם דבריו צרכים עיין, דבכתובות (נו:). מסיק בגמרא דלר' מאיר כתובה דאורייתא, והכא לר' מאיר קיימינן. (י.ו.ו.)]. ותירץ התורת הקנאות, דאפילו אי כתובה דרבנן, מכל מקום שאר וכסות ודאי דאורייתא הו, כמבואר ברמב"ם (פי"ב מאישות ה"ב), ובדאי נטמאה פטור משאר ומכסות.

ו גמ', בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט וכו'. הקשה המושב זקנים (בראשית ט, כ"ג), הא רש"י בפירוש התורה (שם) כתב, דבזכות דנתאמץ שם למצוה, זכו בניו לטלית של ציצית. ותירץ, דודאי בזכות שנתאמץ זכו בניו לציצית, מיהו איני יודע איזה מבניו יטול המצוה, וכשבא אברהם ואמר "מחוט ועד שרוך נעל" זכו בניו. וכן תירץ הטור (על התורה). והתוס' על התורה (שם) תירצו, דשם זכה לטלית היינו לבגדים יפים, ולא למצות ציצית.

ז גמ', שם. ביאר המהרש"א בחולין (חידושי אגדות פט:), דעיקר טעם תפילין וציצית מבואר בתורה. אלא איירינן במה שנתוסף בהם. ציצית חוט של תכלת כדכתיב "ונתנו על ציצית הכנף פתיל" וכו'. ובתפילין הקשירה דוקא על ידי רצועות. [ומיושבת קושית המושב זקנים (באות הקודמת), דבזכות שם זכו ללבן דמצות ציצית, ובזכות אברהם זכו לחוט של תכלת, (י.ו.ו.)].

ח תוס' ד"ה לא על הלוח, תימה אמאי לא מרבינן וכו'. כתב הקרן אורה, דקשה נמי להא דמדמי הגמרא לעיל (טז:). לרבי יהודה דיליף

רש"י.

טז) תוס' ד"ה כתבה איגרת, בתוה"ד, תיפוק לי דבלאו הכי אסור לכתוב וכו'. תירץ הכרם נטע, דאפשר, דבעינן קרא "בספר", לאפוקי ממאן דאמר בירושלמי דמייתי התוס' בד"ה לא על הלוח, דכותבין על עור בהמה טמאה, משום דלמחיקה קיימא, דלדידיה הוא הדין דמותר בלא שרטוט, וצריך קרא דהוי כספר. ובחידושי הגרע"א תירץ, על פי מה שנסתפק המרדכי (בהלכות קטנות (סימן תתקסא הובא בבית יוסף סימן רעא אות ה' ד"ה ומ"ש רבינו), אי מהני שרטוט בבדיל וכדומה שאינו מתקיים, או דבעי שרטוט המתקיים, וסיים, דקצת משמע דבעי גומא וחרץ. ואם כן אפשר, דהא דג' אין כותבים בלא שרטוט היינו ליישר הכתב, ולזה מהני שרטוט בבדיל, דמכל מקום הכתב מיושר, מה שאין כן בסוטה ובמוזזה וכו' דבעו שרטוט מדינא.

יז) בא"ד, בתוה"ד, מיהו לא ידענא אם שרטוט אותה וכו' לאחר כתיבה וכו'. הקשה בחידושי הגרע"א, הא מסוגיא דמגילה (יח:) דמייתי בהמשך דבריהם, מוכח דלא מהני, מדדייקינן התם מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה וכו' הא משום שרטוט לא, ואי מהני שרטוט אחר הכתיבה מאי קשיא, ישרטט. וכן הקשה הקרן אורה. והרש"ש תירץ, דעד כאן לא נסתפקו אלא היכא דכתב מתחילה לשם מגילת סוטה, דהוה ראוי לבילה דשירטוט, ואפשר דמהני נמי לאחר מיכן. אבל התם דכתב מתחילה לשם תפילין, דלא מצי לשרטט להו מדינא, או משום דכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, וכיון דליכא מצוה, ולא היו ראויין מתחילה למצות שרטוט, ודאי לא מהני לאחר מיכן.

משפט דדיני נפשות, אלא מהוראה ומשפט דעלמא, לר' מאיר בדבר שזדונו כרת ולר' יהודה בדבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ולר' שמעון אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים כדאמרין בסנהדרין (פז.), אלא שאם המרה חייב מיתה. ואפילו לר' מאיר דבעי דבר שזדונו כרת, בדיני ממונות נמי משכחת לה שנמשך על ידי זה דבר שזדונו כרת, לענין קידושי אשה כדאמר התם.

טו) בא"ד, ונראה וכו' בין גמר בין תחילה. הקשה הקרן אורה, אמאי הוצרכו לזה, הא גמר סוטה היא השקאתה, ובהדיא תנן בה ביום. ותירץ, דכתבו כן לחזק דבריהם דמדיני נפשות ילפינן לה, דאי מדיני ממונות ילפינן, לא שמעינן מיניה אלא תחילת המעשה ולא הגמר, והשקאה גופא מנא לן דביום. וכן הקשה גם המנחת קנאות, דביאר, דהא דכתבו התוס' בריש דבריהם "כל מעשה סוטה ילפינן מהכא", היא הקדמה להשיג ארש"י ד"ה משפט, דמפרש, דילפינן מ"ביום הנחילו". דלפי"ז גמר דין כשר בלילה, דהא דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, ומבואר במגילה (כא.), דכל מעשה סוטה וגם ההשקאה פסולה בלילה, וההשקאה היא גמר דין, וע"כ דסוטה לדיני ממונות דמי, ודלא כרש"י. ועיי"ש שיישב באריכות דעת רש"י. והמחול הכרם תירץ, דכיון דבהשקאה מתה, דאפילו אי משקה ואחר כך מקריב, מכל מקום כשמקריב המים מצבים את בטנה, ודאי אינו אלא ביום כדרשינן מ"והוקע אותם נגד השמש", והא דמכשיר רש"י גמר דין בלילה, היינו מחיקת המגילה, דחשיב גמר דין, דאחר שנמחקה שוב אין יכולה לומר איני שותה כדלקמן (יט.). ועיין בהערות הגר"ש אלישיב. שביאר שיטת

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45
בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חנוכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ז

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

כמו כן ניתן להשיגו ב"שטייגען" <http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ז)